

Universitat
Pompeu Fabra
Barcelona

Impacte de La mundialització sobre les llengües: el cas del català

Actes de la Cinquena Jornada
de la Càtedra Pompeu Fabra

Barcelona, 7 i 8
de novembre del 2019

Actes de la **Cinquena Jornada** de la Càtedra Pompeu Fabra

“**Impacte de la mundialització sobre les llengües: el cas del català**”

Barcelona, 7 i 8 de novembre del 2019

© Càtedra Pompeu Fabra
Universitat Pompeu Fabra
Pl. de la Mercè, 10-12
08002 Barcelona

Novembre del 2020

ISBN: 978-84-09-20685-8

ÍNDEX

Presentació del rector Jaume Casals	7
Presentació del president de l'Institut d'Estudis Catalans Joandomènec Ros	9
Presentació de la directora de la Càtedra Pompeu Fabra M. Teresa Cabré Castellví	11
Impacte de la globalització econòmica sobre la llengua: la mirada d'un economista Guillem López Casasnovas	13
Impacte de la globalització econòmica sobre la llengua: la mirada d'una crítica literària Marina Porras	23
El català: una llengua minoritària cosmopolita? Vicent Partal	27
Apunts sobre la mundialització de la cultura i els seus efectes en l'ús de la llengua catalana Margarida Aritzeta	33
Impacte de la globalització dels espais de comunicació sobre la llengua. Deu apunts per a l'exploració Josep Gifreu	45

Com a rector de la Universitat Pompeu Fabra, em plau presentar-vos les actes de la Cinquena Jornada de la Càtedra Pompeu Fabra, que en aquesta edició duu per títol “Impacte de la mundialització sobre les llengües: el cas del català”. Com a universitat innovadora, respectuosa amb l’entorn local i amb vocació internacional que som, el tema de l’impacte de la mundialització sobre les llengües en general, i sobre el català en particular, ens afecta molt directament, en tots els àmbits que ens són propis: la docència, la recerca i la transferència. Per tant, segur que les ponències i les reflexions d’aquesta cinquena jornada de la Càtedra Pompeu Fabra, que trobareu recollides en aquesta publicació, ens serviran no solament per reflexionar sobre aquesta qüestió, sinó també per posar-nos davant del mirall i poder veure així si com a universitat ho estem fent prou bé en aquest àmbit.

Més enllà, però, de les xifres i dels indicadors concrets sobre els diversos aspectes inherents a aquesta qüestió, que sempre són importants i no hem de menystenir, és essencial que tinguem espais de reflexió com aquest; per poder analitzar l’impacte que té la internacionalització, i per poder considerar tot seguit les mesures que institucionalment hauríem d’adoptar per fer compatible la necessitat d’internacionalització –d’impacte planetari, com m’agrada dir-ne també– amb l’existència i la promoció de la llengua i la cultura catalanes en tots els àmbits propis de la Universitat.

La qüestió és doncs, bàsicament, com podem fer que la docència, la recerca i la transferència fetes en català siguin internacionals i compatibles amb un entorn plurilingüe. Aquesta pregunta reflecteix també la importància de les jornades de la Càtedra Pompeu Fabra, en el seu conjunt. Perquè si revisem els continguts de les jornades anteriors, veiem que constitueixen el full de ruta que la UPF hauria de seguir per respondre a aquest objectiu estratègic. Perquè cal, lògicament, que siguem internacionals, que tinguem impacte planetari, però vetllant sempre perquè la nostra llengua, el català, mantingui els espais necessaris per projectar-se també al món i perquè qualsevol dels nostres graduats se senti si més no preparat per exercir en català la professió per a la qual s’ha preparat a la UPF.

Jaume Casals

Rector de la Universitat Pompeu Fabra
Catedràtic de Filosofia

Bon vespre i benvinguts a l'Institut d'Estudis Catalans en aquesta jornada que convoca per cinquena vegada la càtedra Pompeu Fabra, una càtedra que compartim la Universitat Pompeu Fabra i l'Institut d'Estudis Catalans. També en aquesta edició, tant la temàtica com els conferenciants són molt interessants.

La globalització ens obliga, als ciutadans en general i als professionals de qualsevol àmbit en particular, a estar molt amatents per veure de quina manera s'ha d'aplicar el català, o el castellà si és el cas, a les novetats lingüístiques. No sé si vostès han vist per la televisió un anunci amb què ens estan bombardejant contínuament en els darrers dies. No recordo de què és, però em poso frenètic cada vegada que el veig; el que ens ve a dir aquest anunci és que hem hagut d'inventar paraules noves, com *spoiler*, *workalcoholic*, i algunes més. Aquestes paraules no les hem inventat, són un trasllat –directe o no– de l'anglès, i algunes d'elles potser estan acceptades pel Termcat, o per l'IEC, però em sembla que no és així com s'haurien de fer les coses.

Com a científics, ens cal estar molt al dia d'aquests termes nous que ens arriben, actualment gairebé sempre de l'anglès, fa temps de l'alemany i molt abans, del llatí. És difícil no caure en l'ús directe del terme original, de l'àmbit científic que sigui. També hi ha el perill de traduir-lo incorrectament, si ens avancem a la Secció Filològica de l'IEC, que és qui ha de vetllar per la normativització de la llengua, o al Termcat, que si bé és més àgil, també triga un cert temps a trobar l'equivalent d'un terme en català. Els que llegim l'últim article publicat sobre un determinat tema científic i ens cal comentar-lo a l'aula universitària, hem de traduir o inventar-nos el terme en català per tal de no fer servir l'anglès directament, a l'aguait que, potser mesos o anys més tard, hi hagi la versió acceptada en català.

Això és encara més greu en el cas dels traductors. Jo m'he vist més d'una vegada davant del problema d'haver de traduir un terme que ni el diccionari de la RAE ni el DIEC tenien adaptat. En alguns casos, la traducció per la qual vaig optar no ha resultat ser la que s'ha acceptat al cap dels anys. En posaré un dels molts exemples que conec. Així, si algú cerca en llibres traduïts per mi fa deu, vint o més anys, trobarà que el terme anglès *serendepity* –que actualment apareix al diccionari de la RAE traduït per *serendipia* i al DIEC per *serendipitat*–, vaig traduir-lo, quan no disposava d'aquestes referències, per *serendipidesa* i *serendipia*, en català, o *serendipidez*, en castellà. Doncs bé, alguns d'aquests llibres quedaran així; mai no seran revisats i actualitzats per fer-ne una segona edició, perquè són llibres de ciència i es venen poc. Exposo aquest cas com a exemple de les mancances que tenim contínuament.

I pel que fa a la facilitat que representa utilitzar el terme anglès directament, l'IEC, el Termcat o qui correspongui determinaran com se n'ha de dir en català, i això és d'una gran ajuda. Per això, entenc que un dels problemes de la globalització és que ens veiem bombardejats contínuament amb termes que no sabem com dir-ne si no és en la llengua original, o en el *patois* original, ja que molts no són anglesos, francesos ni alemanys, sinó una cosa estranya. Espero que d'aquesta jornada surtin idees per tal que en un futur aquestes situacions que he esbossat no es repeteixin.

Joandomènec Ros i Aragonès

President de l'Institut d'Estudis Catalans

Aquesta és ja la cinquena jornada de la càtedra Pompeu Fabra des de la seva creació, l'any 2014, i hem volgut dedicar-la al tema de l'impacte de la mundialització sobre les llengües, posant una atenció especial en la llengua catalana.

Les persones que ens heu anat seguint al llarg de les diverses convocatòries anuals heu pogut observar que els temes que es tracten en les jornades d'aquesta càtedra pivoten sobre dos grans eixos: d'una banda, la figura de Pompeu Fabra, seny ordenador de la llengua i creador del català modern; i, d'altra banda, qüestions d'actualitat que susciten o podrien suscitar controvèrsia per la seva mateixa complexitat.

Sobre la figura de Pompeu Fabra, hem intentat tocar aspectes que no haguessin estat tractats habitualment pels especialistes o que ho haguessin estat poc, com l'esperit d'enginyer de Fabra i la seva projecció sobre l'obra que va dur a terme, o la projecció de l'obra de Fabra més enllà de les fronteres de l'àmbit catalanoparlant. Aquests van ser els temes que vam tractar en les jornades dels anys 2015 i 2018, respectivament.

I quant a les qüestions d'actualitat, hem intentat buscar temes socialment interessants a fi de suscitar un debat obert des de diverses perspectives i perfils de formació. Vam estrenar-nos l'any 2016 amb el que s'anomena regularment plurilingüisme, analitzant-ne les ombres i les llums –com suggeria ja el títol d'aquella jornada, “El multilingüisme en blanc i negre”– i mirant de posar en relleu les contradiccions i les assercions injustificades sobre aquesta qüestió. I vam continuar l'any 2017 amb un tema encara més delicat, perquè tocava les emocions i la subjectivitat: el sentiment de pertinença a través de la llengua o de les llengües. En aquella ocasió es van abordar aspectes tan crucials com què significa adoptar una llengua que no és la teva habitual i quines conseqüències comporta aquest fet per als individus i per a les societats.

I en aquesta edició abordem una tercera qüestió també de molta transcendència, la de la globalització com a factor que modifica situacions establertes en matèria de llengua i de cultura. No ha estat fins fa relativament poc temps que s'han alçat veus crítiques amb la mundialització tal i com se'ns ha volgut fer acceptar, veus crítiques que analitzaven les seqüeles que comporta acceptar canvis substancials que aparentment –i només aparentment– no són imposats. Multiplicitat de les peces que hi intervenen es van reordenant i encaixant fins a constituir un tot, de vegades molt forçat, d'altres malgirbat, d'altres excessivament simplificat, i en molts casos amb components no exempts de perversió. L'aparició de la globalització,

inicialment en el terreny econòmic, ha anat remodelant progressivament les relacions, les creences, els comportaments, les aspiracions i les maneres de fer tant de les societats com dels individus que les integren. I això a escala mundial. Com a conseqüència d'això s'han produït avenços positius, però també s'han perdut pel camí valors fonamentals. I un dels terrenys fortament afectats per la mundialització ha estat el de les llengües i les cultures que no són a la cresta de l'onada del moviment mundial. Podran aquestes llengües surar amb plenitud malgrat els canvis?

Aquestes són les idees que hi ha a la base d'aquesta cinquena jornada, de la qual esperem uns resultats tan o més pertinents i interessants que els van produir les jornades anteriors.

Moltes gràcies per la vostra assistència i pel vostre interès.

M. Teresa Cabré Castellví

Directora de la càtedra Pompeu Fabra

i presidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans

Impacte de la globalització econòmica sobre la llengua: la mirada d'un economista

Guillem López i Casanovas

Catedràtic d'Economia de la UPF i membre de l'IEC

Em proposo en aquesta conferència –per invitació de l'IEC i de la doctora Teresa Cabré, a qui vull donar les gràcies per la confiança que sempre ha dipositat en la meua persona– fer un recorregut sociopolític i finalment econòmic sobre les conseqüències de la creixent globalització econòmica per a la llengua del mestre Fabra. A risc d'equivocar-me en la diagnosi, gosaré al final concloure algunes vies d'acció per “acompanyar” la nostra llengua catalana des de l'ofici d'economista, i per fer de la globalització un punt fort i no feble amb la vista posada en el seu futur.

Narrativa: D'allò local a allò global

Deixeu-me començar amb una mena de relat. Menorca és un indret petit on la gent d'avui dia està acostumada a viatjar. No som naturalment autosuficients, no pretenem l'autarquia i aspirem a un bon nivell de benestar. Sortir de l'illa és també una necessitat per a qui veu el món des d'un forat, ni que sigui per comprovar de tant en tant que vivim al lloc més polit del món. Això segur que passa en més indrets que mantenen sentit de pertinença tot i l'eixam de visitants que els envolten, conseqüència resultant de la mateixa globalització: necessitem els altres per viure bé i a la vegada aspirem que aquests 'altres' valorin allò que tenim i respectin el que som. La confirmació de l'expectativa esdevé així una mena de reassegurança psicològica del fet que val la pena viure a Menorca.

Descobrir el món a través de la pantalla de l'iPhone obre arreu la mirada des d'allò local a allò global. I de tant en tant volem comprovar els menorquins mateixos, com a visitants, *in situ*, que tot allò que hem pogut veure ho podem viure, i naturalment per als illencs, que hi accedim amb més limitacions, volem constatar que residir a l'illa val el seu cost.

Els menorquins que hem estudiat ho hem tingut més fàcil, ja que l'autarquia acadèmica no existeix, essent la universitat, com és, universal. Així, de joves hem estat 'resignats' (ho diem amb la boca petita) a deixar l'illa i veure allò local des d'allò més global, ni que sigui des del Principat! I ens són comunes, tot i la mirada ampla a què aspirem, les ganes sempre de retorn a l'illa, en una mena de sentiment que Menorca val el 'perpetu retorn'. Estem sovint d'anada, pensant sempre en la tornada.

A mesura que ens fem grans en aquest món cada cop més global, tenim fills que per feina o per coneixences *eràsmiques* acaben residint lluny o acaben aparellats amb persones d'altres països. I els seus fills, els nostres nets, des de *lingües* franques diferents, saben que s'han de fer acompanyar d'altres llengües, paternes o maternes, per completar les del lloc de residència. És llavors quan neix la qüestió a molts catalanoparlants que viuen fora dels Països Catalans de quina llengua escollir per als seus fills. Posats a vehicular una segona llengua, *why not* el castellà –que nosaltres ja coneixem des de l'escola– si, al cap i a la fi, 'serà més útil' per a ells, ja que 'el parla molta més gent' que la nostra llengua, que en tot cas veiem compatible com a llengua domèstica, feta de modismes recordats dels avis i ben nodrits de castellanismes mal parits.

Narrativa: D'allò global a allò local

Des d'un altre cantó del poliedre, observem amb la globalització econòmica moltíssims nouvinguts de tota ètnia i condició que arriben al nostre país. Migrants que han superat el repte de les màfies i l'exposició a la mort i que acaben trobant residència a casa nostra. També executius de multinacionals que volten el món a empentes de les empreses multinacionals. Tots aquests nous residents, sense voler abandonar la seva primera llengua, que és la que els dona identitat entre els seus, es plantegen el mèrit que pot tenir estudiar la llengua d'allà on viuen: el català, que els ha d'apropar a la ciutadania autòctona, o el castellà, dominant en els poders econòmics amb els quals es relacionen. Sorgeix entre aquests nous veïns el dubte de català o castellà, per allò de ser país de dues llengües. I segons han sentit ells, als nouvinguts més precaris els pot obrir més portes la segona, en competència sovint en un mercat de treball que dominen els ja residents sud-americans que ja porten l'espanyol sota el braç. No m'atreviré aquí a judicar la decisió que prengui aquest grup, treballadors precaris i sovint amb necessitats vitals més enllà del consell benèvol que els pugui donar. És clar que els podem intentar persuadir, induir, seduir fins i tot, en l'elecció de la llengua, però haurem de ser comprensius amb la decisió que prenguin. El gradient social va primer. Però és precisament des d'aquest gradient que amb una perspectiva de llarg termini han de poder veure la bondat d'aprendre la nostra llengua, contra l'ancoratge addicional que el seu desconeixement suposa, per sobre dels hàndicaps socials que ja pateixen, per a una integració més completa.

Si bé vull ser tolerant i només persuasiu amb el nouvingut que viu en la dificultat, sí que voldré combatre, però, el perjudici del nostre ciutadà, coetani i benestant, que creu que, si els nostres nets viuen fora, hauríem de negligir les suposades 'derives patriòtiques' i renunciar, per utilitat i conveniència dels mateixos infants, a la llengua pròpia en favor del castellà. I

essent la globalització el pretext d'aquell argument, voldré aquí rebatre, precisament des de la mateixa globalització econòmica, aquest enorme perjudici.

Anàlisi: El patrimoni d'una comunitat

Jo mateix vaig caure del cavall i vaig començar no només a estimar la llengua, sinó també a lluitar per la llengua quan llegint el llibre de Julià de Jòdar *El trànsit de les fades* (Quaderns Crema, 2001) em vaig adonar que desconeixia muntanyes de paraules; pedres –*pedraules*, que diria el novel·lista illenc Joan Pons–, paraules que formen també part del meu patrimoni i que jo estava perdent. Jo, que admirava taules i navetes, pedra física de la qual m'enorgullia com a menorquí, negligia les *pedres* sobre les quals s'edificava la meua llengua, aquest patrimoni primari que ens permet construir les nostres relacions humanes i bona part del capital social que ens estructura com a comunitat. La mateixa societat que es rebel·la quan algú treu pedres dels poblats talaiòtics (rapinya, com qui limita el nostre vocabulari), pinta frases amb esprai a la nostra Nau dels Tudons (com qui barroerament castellanitza termes), o quan algú s'emporta les tortugues de la marina (com qui ignora el 'rallar' tranquil dels qui porten la closca dels anys), és la mateixa societat també que resta sovint silent davant la prostitució lingüística a la qual se sotmet el nostre idioma.

Fins i tot bona gent, a qui només la incultura pot eximir de responsabilitat, acaben així acceptant que el nostre rallar col·loquial no és més que un mínim identificador folklòric, simpàtic, compatible amb la renúncia a l'aprenentatge complet de la llengua... en favor del castellà. Però, mira per on, és la seva posició falsa com la del 'duro sevillà'; es tracta d'una acceptació que ve des del seu propi anacronisme, que alhora no els permet mai, per elevació i en termes simètrics, renunciar al castellà en favor de l'anglès. De manera que el seu internacionalisme lingüístic no és sinó un engany, darrere el qual s'amaga un fort component ideològic nacionalista espanyol. Per a qui presumeix de competència liberal en el domini lingüístic, des de l'estricta utilitat comercial d'un idioma, és l'anglès i no el castellà el seu extrem de referència en el món global!

La globalització permet avui observar totes les perspectives del poliedre, del conjunt de les quals, i no només d'una d'elles, neix el reconeixement, l'admiració i el que modernament en diem 'la posada en valor' del patrimoni col·lectiu. El valor d'un país davant el món: l'interès del visitant, l'apreciació de l'inversor, el ciutadà curiós del món que l'envolta.

Deixeu-me que acabi el meu relat illenc. Menorca és el que és per tot allò que té: pedres, vent, paisatge verge, vaques, tranquil·litat, els petits palaus, l'observació d'ocells, el pas pel camí de cavalls, les platges salvatges, el nostre parlar. La conservació del conjunt del patrimoni per gent gelosa del que té, herència dels seus avantpassats, dona sentit de pertànyer a una comunitat. Quan *National Geographic* es fixa en l'illa –quin mitjà més global, aquest– no ho fa sobre la fotografia d'una platja o d'un indret luxós, sinó des de la combinació d'una comunitat que a partir de totes i cadascuna de les peces que la integren es veu com un tot. Allò local s'integra en allò global. Qui estima Menorca no la destrueix en cap de les seves parts. Començant per la nostra llengua.

Anàlisi: L'economia de la llengua

Ja fora del relat personal i del context social anterior, la importància de la llengua pròpia com a factor de desenvolupament econòmic, i la possible amenaça que pugui representar la globalització des de la perspectiva homogeneïtzadora dels mercats mundials, situa l'anàlisi en uns nous paràmetres.

L'estudi de l'economia de la llengua és el referent, i ja té al nostre país una certa tradició, molt ben resumida per Amado Alarcón (2011), de la Universitat Rovira i Virgili. Des del treball inicial de López-Casasnovas *et al.*, un primer càlcul del que podia suposar la prima lingüística en el que fou una anàlisi cost benefici de les polítiques de la Generalitat en matèria d'immigració, ha plogut molt. Remarca Alarcón el treball de Silvio Rendón (2007), en el seu dia a la Universitat Pompeu Fabra, a partir de les dades dels censos de 1991 i 1996. Prenent com a unitat mostral persones actives d'origen immigrant a Catalunya i controlant les variables rellevants, conclou que parlar i llegir català augmenta entre un 3% i un 5% les probabilitats d'estar ocupat. I escriure'l augmenta aquesta probabilitat entre un 2% i un 6%. A partir de la mateixa mostra, Quella i Rendón (2009) indiquen que saber llegir i parlar en català afavoreix la selecció en ocupacions 'de coll blanc' entre un 9% i un 14%. I que escriure en català augmenta entre un 6% i un 13% la probabilitat de treballar en serveis, institucions públiques i en el sector educatiu.

Dels primers resultats d'un estudi de Di Paolo (2010) a partir de les dades de l'enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, s'observa que l'efecte net de conèixer el català augmenta entre un 14% i un 15% les rendes del treball. Entre les persones immigrades, una competència elevada en català incrementa els ingressos un 20%.

Aquestes xifres són homologables a les estimades en el cas del castellà. Així, Garcia Delgado, en una recent conferència pronunciada al juliol del 2019 a la UIMP, a Santander, citant un treball anterior de A. Martín Municio del 2004, donava rendes diferencials del 10% en el mercat de treball pel coneixement de l'espanyol. Més agosarat pel modus d'estimació és el còmput d'aquest darrer autor que li permet afirmar que l'idioma aporta el 15% del PIB espanyol. Els efectes directes i d'arrossegament resultants de l'estimació provenen dels efectes multiplicadors que un idioma compartit permet en les transaccions internacionals: 23 països tenen el castellà com a llengua oficial, i es calcula el parlen 350 milions com a primera llengua i 400 milions com a segona, empesos en aquest cas sobretot pels hispans dels Estats Units, on es calcula que l'any 2050 parlarà ja castellà un terç de tota la població.

Els càlculs es fan en tot cas des d'un contrafactual prou discutible: què hauria passat en les transaccions econòmiques en absència de la llengua comuna, en la generació del PIB. S'atorga a l'idioma un valor en la reducció dels costos de transacció i en la generació de confiança, i d'empatia com a manera de reduir la distància psicològica, un factor multiplicador –crec que exagerat– de 7.

L'economia és també economia política. Així, Clots-Figueras i Masella (2012) proven de validar la causalitat, per sobre de les relacions endògenes, del català i de la immersió lingüística en la generació d'identitat, el sentit de pertinença i el posicionament polític, i sobre l'organització territorial de l'Estat. A la vegada, Caminal (2013), de l'Institut d'Anàlisi Econòmica del CSIC i recercador de la Barcelona GSE, i Caminal, Capellari i Di Paolo (2018)

mostren, primer, el valor econòmic de la llengua i del bilingüisme ‘recíproc’ com a element de millora del benestar, ja que redueix la segmentació econòmica i social de les comunitats, tot i que sovint aquests factors no reben prou suport polític. Així, una de les dues llengües té sempre la temptació d’excloure l’altra, a causa de l’asimètrica distribució dels guanys observats. I, en el segon dels treballs, els seus autors mostren com l’augment del domini del català entre els castellanoparlants nadius, induït per la immersió lingüística, augmenta la tendència d’aquests a parlar en català a la seva descendència. L’efecte causal de la política induïda no es confon així en l’augment de la competència lingüística per a la transmissió d’idiomes.

I és que, com assenyalava el mateix Caminal, les habilitats idiomàtiques se solen assolir de manera seqüencial. Els individus solen adquirir un primer idioma a casa (llengua materna o paterna), i més endavant en el decurs de la seva vida aprenen un segon idioma o més d’un. El rendiment econòmic de l’adquisició de la segona llengua és especialment elevat en les societats amb múltiples idiomes nadius.

Certament, una economia que funcioni bé requereix un idioma comú, una *lingua franca*, i la llengua majoritària sol ser el candidat més eficient. Si la mida és important per a l’eficiència, hem de ser clars sobre el paper d’una llengua amb un nombre relativament reduït de parlants nadius, en un entorn multilingüe. Altres valors han d’emergir.

En societats on tots els parlants minoritaris també són competents en la llengua majoritària i en què, per tant, la capacitat de comunicació de la llengua no està en joc, sorgeixen les advertències per part dels partidaris del discurs majoritari sobre si té cap sentit promoure l’aprenentatge d’una llengua minoritzada, per ells mateixos, en aquella comunitat.

L’economia teòrica ens diu que allò racional per als individus a l’hora de decidir adquirir o no una segona llengua resulta de comparar els costos d’aprenentatge –en termes de temps i de diners– amb els beneficis –la capacitat de comunicar-se i de fer negocis amb membres d’altres comunitats. Un ingredient important d’aquest enfocament és la presència d’externalitats de xarxa: el valor de conèixer l’idioma augmenta amb el nombre de parlants. Però quan es prenen decisions aïlladament, els individus no interioritzen aquests valors externs i, per tant, s’allunyen de l’òptim social, de manera que la inversió en habilitats lingüístiques és menor que la desitjable. En altres paraules, el rendiment privat de l’adquisició d’una segona llengua és inferior al retorn social real, fet que obre la porta a les polítiques públiques que milloren l’eficiència social en la protecció d’aquestes altres llengües.

En un món competitiu el castellà hauria de lluitar per prevaldre per sobre d’altres llengües com l’anglès o el francès, i no per asfixiar les seves llengües germanes, pròpies d’un mateix estat. Per això darrer no es lluita de manera justa, sinó que s’exerceix el poder des d’una posició de domini abusiu, com la dels grans monopolistes avui a les xarxes digitals, per ofegar en clau interna els altres. Aquí no es competeix, sinó que es practiquen abusos de domini des de la base del poder polític administratiu que donen els estats. D’aquí la fragilitat del futur de les llengües sense estat.

Pel que fa als resultats econòmics, hi ha algunes proves empíriques que indiquen que els individus bilingües gaudeixen d’un avantatge comparatiu respecte als monolingües de la llengua majoritària. Efectivament, els mercats valoren positivament el coneixement de la llengua minoritzada per raons alienes al seu valor comunicatiu intrínsec.

En contraposició al que s'afirma en la majoria de la literatura econòmica, els sociolingüistes sempre han destacat, però, que una llengua és molt més que un dispositiu de comunicació. Llengua i cultura estan estretament interconnectades, i repercuteixen tant en la butxaca com en la identitat d'una persona. Recordeu el meu relat illenc inicial. Quan la gent tria quin idioma utilitzar, aprendre o transmetre, té en compte no només els avantatges comunicatius relatius, sinó també els emocionals.

La majoria dels treballs econòmics que versen sobre la dinàmica d'un model d'aprenentatge i de transmissió d'idiomes ho solen fer exclusivament pel valor comunicatiu de les llengües i, per desgràcia, la supervivència a llarg termini de les llengües minoritàries que es troben en aquesta situació requereix un aïllament geogràfic que en el món global és impossible. La transmissió intergeneracional d'una llengua no depèn però només del valor pràctic de la llengua com a mitjà de comunicació, sinó també de l'afecció emocional dels pares. Utilitzant l'argot econòmic, podem dir que els individus desenvolupen preferències per l'idioma que utilitzen diàriament i, eventualment, transmeten a la generació següent.

D'altra banda, no podem ignorar, com ja remarcava Laitin (1988), que en molts casos l'aparent paper dominant d'una llengua en la política econòmica dels governs centrals es deu no només a l'abast dels seus parlants sinó també a les estructures d'interessos en què les elits locals basen les seves estratègies dominants. Aquesta situació varia, però, notablement quan la llengua esdevé un element rellevant no només en l'economia sinó també en la mobilitat social, ja que la descentralització lingüística implica una font de legitimitat per al govern central, alhora que augmenta les expectatives de control regional per part de les elits locals.

Diagnosi i prognosi temptativa

La teoria econòmica ha contribuït decididament a l'estudi de les llengües mostrant el seu valor des de les anomenades "externalitats de xarxa" (la reducció dels costos de transacció i la creació de comerç), les primes lingüístiques i les millores conjuntes de benestar social. Això sobrepassa el que han entès alguns sociolingüistes, segons els quals la llengua seria un 'mercat' (Royo, 1991), amb l'argument que constitueix un *network* complet tot i el reclam, sensat, que a més de llengua de cultura, el català ha d'estar a la plaça del peix i en la retolació de les grans superfícies, i no només en els identificadors d'unes restes arqueològiques. Com diu Murgades comentant el llibre de Royo, és bo que tothom prengui consciència que una llengua perviu no en funció de les hipotètiques essències que l'avalen, sinó de la rendibilitat que demostra com a mitjà de promoció econòmica i social –en termes de beneficis que el mateix individu pot internalitzar–, i també en termes de les externalitats socials de millora de benestar conjunt que genera. Recuperar aquestes externalitats socials positives esdevé una tasca de la política pública, a fi de corregir el mercat.

L'expansió dels mercats que la globalització provoca s'acompanya avui d'elements prou interessants per a la pervivència d'una llengua, que ajuden aquelles polítiques de millora del benestar. La intel·ligència artificial, per exemple, redueix els costos d'aprenentatge de les llengües, de traducció de veu, de correcció gramatical i d'identificació del sentit de les

paraules. Certament, la globalització comprimeix, en favor de la immediata, l'espai i el temps de les relacions socials, però hem vist que també expandeix força el seu abast: centralitza i descentralitza a la vegada. En aquest sentit, la globalització és un fenomen complex i ambigu, ja que si bé difon extraordinàriament l'idioma dominant, que per defecte esdevé "llengua global", permet a la vegada incrementar la diversificació lingüística. En paraules de Giddens, la globalització provoca el ressorgiment de les identitats culturals locals, el gust d'allò més propi. Com més comunicat està el món més s'afavoreixen els posicionaments diferenciadors, les identitats, que criden l'atenció mundial sobre el fet que les idees que les sustenten poden estar amenaçades. Internet mostra aquesta potencialitat, en la mesura en què permet una finestra de paraules i de coneixement, ja que els costos d'aprenentatge han disminuït definitivament.

En tot cas, per a una llengua esdevé decisiu el poder del nucli polític dels seus parlants. Resta controvertida l'afirmació que fan persones com F. Savater sobre el fet que la implantació d'una llengua comuna "és un bé d'enorme riquesa per a la democràcia"; controvertida en la mesura en què allò comú pot marginar també qui no s'homogeneïtza. La democràcia requereix respectar les diferències. Això ho veiem avui també en la fractura digital o en el desconeixement de l'anglès entre determinades capes socials i del món laboral, que en pateixen les conseqüències. Al cap i a la fi, el "rearmament" que alguns demanen en favor de l'espanyol (avui ja protegit per 22 acadèmies de la llengua, i per les 60 seues espanyoles de l'Institut Cervantes arreu del món) no és sinó una arma defensiva contra el silent avanç de l'anglès en molts ordres socials. Constatem que la llengua com a bé públic "de club" desenvolupa el seu potencial en la mesura en què assoleix externalitats de xarxa, de manera que el seu major ús avui és la garantia del seu predomini futur. Hi ha encara moltes polítiques a testar abans doncs de renunciar a l'esforç de salvar la nostra llengua. El resultat dependrà de com respongui la ciutadania a aquestes polítiques, és a dir, dependrà de tots nosaltres.

A tall de cloenda

Contràriament al que alguns autors han assumit, la llengua no és un bé públic pur ni un bé gratuït que en accedir-hi genera un consum no rival i inextinguible. La llengua té en el seu coneixement la barrera d'entrada, tot i que un cop superada aquesta barrera la seva utilització no tingui costos addicionals ni generi congestió, i el seu aprenentatge és una inversió. La llengua no és tampoc un bé comunal ni un actiu intangible. El coneixement de la llengua constitueix una part important del capital humà d'una persona, que veu augmentar la vàlua del seus altres actius en la mesura en què s'estén el seu ús (economies de xarxa, en diuen), amb un valor que augmenta acumulativament quan molta més gent comparteix aquest actiu pel benefici que provoca.

Com a actiu, prové d'una inversió que es rendibilitza amb aquella externalitat d'ús a través d'una prima d'ocupabilitat i retributiva (tot i que els seus impactes són molt idiosincràtics del país, i no extrapolables a altres països, del tipus, posem pel cas, de Suïssa o el Canadà, prou diferents). Com a actiu integra el capital social d'una comunitat, afavoreix el sentit de pertinença i redueix els costos de transacció en les relacions socioeconòmiques, i

genera així models macroeconòmics de gravetat espacial, molt típics en el comerç internacional. En aquest sentit, compartir llengua genera un embolcall (intern i horitzontal al grup), estableix ponts (integra verticalment i horitzontalment grups externs) i referma internament les seves diferents parts.¹ És un actiu que senyalitza (tant en positiu com en negatiu, des de l'accent) i identifica, amb la voluntat de fer-la servir, un determinat posicionament polític i social (així el flamenc, el català o el francès al Quebec, entre moltes altres).

El valor de la llengua no el dona al meu entendre, contràriament al que pensen molts economistes i molts d'aquells que confonen economia amb diners, la seva 'rendibilitat'. I això, per acurada que vulgui ser l'estimació, ja sigui en producció, renda o ocupació (vegeu en aquest sentit IVIE 2019, sobre el valor del valencià, o Siadeco 2015, sobre el de l'eusquera). Crec que és un error considerar l'impacte de la llengua des d'una mena d'anàlisi cost benefici per avaluar-ne la pertinença, o el benefici del seu guariment; és a dir, estudiar com la llengua crea renda o ocupació en l'àmbit de les publicacions, de la traducció, de l'ensenyament, de la indústria audiovisual, etc., o reduir-la a una taula input-output i computar-ne el valor afegit brut derivat directament i indirectament dels arrossegaments que aquell provoca sobre l'economia. Em sembla un mal instrument per a una bona finalitat. Així, quan es parla de 35.505 llocs de treball creats al País Valencià, de 1.307 milions d'euros en valor afegit brut, de 3.042 milions en producció o de 2.065 milions en renda per efectes directes i indirectes, entre dos i tres punts del PIB valencià total, són xifres que dupliquen i tripliquen el 'valor' de l'eusquera... I menys bé em sembla per fer-ne comparacions amb l'impacte de la llengua espanyola abans comentat, que en aquest cas reflecteixen el poder polític que hi ha darrere el castellà, a partir de múltiples coeficients d'imputació i d'estimacions que donen suport al missatge que es vol donar.

L'ambigüitat es fa també manifesta quan es negligeix en el càlcul dels impactes el cost del finançament (en part a través de subvencions amb impostos que afecten també l'economia) i de qui les sufraga (els governs de territoris amb llengües majoritàries en territoris minoritaris també, que han de finançar allò propi i allò dels altres). Com si en el cas que l'avaluació sortís 'negativa' calgués abandonar el conreu de la llengua i l'estima envers ella.

En resum, l'estima del patrimoni, de les nostre 'pedraules', no té només valor d'ús o de canvi, com diria un economista clàssic, sinó que conté també el valor de la preservació d'una riquesa que sobrepassa una generació o un model de producció econòmic determinats.

Sé que la doctora Cabré no se sorprendrà que acabi amb aquestes paraules, perquè sap que soc un economista d'una generació que, més enllà d'intentar saber el cost de tot, no ha perdut la noció de la vàlua de les coses que realment importen.

* * *

Nota

1. *Bonning, bridging i linking clusters*, en traducció lliure meva.

Referències bibliogràfiques

- ALARCÓN, Amado (2011). “Economia de la llengua”, *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21, p. 19-27.
- ASPACHS-BRACONS, Oriol; CLOTS-FIGUERAS, Irma; COSTA-FONT, Joan; MASELLA, Paolo (2008). “Compulsory Language Educational Policies and Identity Formation”, *Journal of the European Economic Association*, volum 6, edició 2-3, 1 de maig, p. 434-444.
- BRETON, Albert (1964). “The Economics of Nationalism”, *Journal of Political Economy*, núm. 67, p. 376-386.
- CAMINAL, Ramon (2013). “The Economic Value of Reciprocal Bilingualism”. Barcelona GSE Working Paper: 713 | Setembre.
- CAMINAL, Ramon i DI PAOLO, Antonio (2018). “Your language or mine? The noncommunicative benefits of language skills”, *Economic Inquiry*, desembre.
- CAMINAL, Ramon; CAPPELLARI LORENZO; DI PAOLO Antonio (2018). “Linguistic Skills and the Intergenerational Transmission of Language”, Barcelona GSE Working Paper: 1053 | Setembre.
- CLOTS-FIGUERAS, Irma i MASELLA Paolo (2013). “Education, Language and Identity”, *The Economic Journal*, 123(570), F332-F357.
- COLOMER, Josep M. (1996). *La utilitat del bilingüisme: Una proposta de pluralisme lingüístic a Catalunya, Espanya i Europa*. Barcelona: Edicions 62.
- DI PAOLO, Antonio (2010). “Llengua catalana i ingressos a Catalunya”. Sessió sobre l'estimació de l'impacte del coneixement del català en els ingressos mensuals de la població catalana. Modelització amb correcció pel biaix de selecció mostral amb dades de l'ECVHP06 (Barcelona, 29 de gener).
- GARCÍA DELGADO, José Luis; ALONSO, José Antonio; JIMÉNEZ, Juan Carlos (2007). *Economía del español: Una introducción*. Madrid: Fundación Telefónica.
- LAITIN, David D. (1992). “Language normalization in Estonia and Catalonia”, *Journal of Baltic Studies*, vol. 23, núm. 2, p. 149-166.
- LÓPEZ i CASASNOVAS, Guillem; FERRAGUT, Gabriel; MOSTERIN, Ana; Nicodemo, Catia (2009). “Efectes econòmics de les polítiques d'integració dels immigrants”. *Paradigmes*, núm. 2, p. 243-255.
- MARÍ, Isidor (2009). “Primers resultats de l'estudi ELAN.cat: el català en el multilingüisme de les empreses catalanes”. *Llengua i Ús*, núm. 46.
- MARÍ, Isidor (2019). *Llengua i cohesió social* (mimeo). IEC.
- QUELLA, Núria i RENDON, Silvio (2009). “Occupational selection in multilingual labor markets: The case of Catalonia”. *Department of Economics Working Papers*, 09-02. Stony Brook University.

- RENDON, Silvio (2007). "The Catalan premium: language and employment in Catalonia". *Journal of Population Economics*, vol. 20, núm. 3, p. 669-686.
- ROYO, Jesús (1991). *Una llengua és un mercat*. Barcelona: Edicions 62.
- SAURÍ, Enric (2005). *El català a les empreses*. Barcelona: Proa.
- SOLÉ, Carlota; ALARCÓN, Amado; TERRONES, Albert; GARZÓN, Luis (2005). *Llengua, empresa i integració econòmica: L'intercanvi econòmic coma font de canvi lingüístic*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- SOLÉ, Carlota; ALARCÓN, Amado; TERRONES, Albert; GARZÓN, Luis; MARTÍNEZ, Paola (2008). *Capitals lingüístics i empreses: Racionalitat de l'extensió social de l'ús del català davant dels nous reptes d'organització social*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Impacte de la globalització econòmica sobre la llengua: la mirada d'una crítica literària

Marina Porras

Crítica literària i llibretera

Abans d'entrar en matèria he de fer un apunt necessari. Tot i que sóc llicenciada en filologia catalana, no sóc cap experta en temes de llengua, perquè la meva dedicació acadèmica i professional gira al voltant de la literatura. Aquesta és la disciplina en què em sento còmoda i des de la qual parlo amb una certa seguretat. Però vaig acceptar la invitació d'aquest debat sobre l'impacte de la mundialització en la llengua, a proposta de la professora Teresa Cabré, perquè em semblava interessant poder explicar la meva opinió des del punt de vista de l'experiència de dedicar-me a una disciplina que té la llengua al centre del seu univers.

La professora Carme Junyent, que tots vostès coneixen perfectament, va ser fa un parell d'anys en aquestes jornades i va parlar molt clarament del tema que avui ens ocupa, tot i que des d'una perspectiva diferent. Només per situar-nos, repetiré unes dades que ella va aportar sobre la situació de les llengües en un món globalitzat. La professora Junyent va explicar que anem cap a un procés mundial de destrucció lingüística i d'homogeneïtzació de les llengües. La globalització fa augmentar la desigualtat del combat lingüístic, perquè la varietat no li convé. Com més monocultiu d'una llengua, més volum de negoci, i aquesta situació només beneficia les llengües demogràficament grans i castiga les petites. Vivim, doncs, en un context mundial que deixa el català en una situació molt delicada.

Cito aquestes dades perquè no pensin que frivolitzo quan els dic que jo avui voldria fer un discurs optimista pel que fa al català i la mundialització, o almenys que vinc a fer un discurs que no és catastrofista. Tampoc vull semblar allò que critica sovint l'escriptor Pau Vidal en els seus articles, quan diu que l'estudiós explica un fenomen i el que no l'estudia li contesta dient: "doncs jo...", "doncs a mi...", "doncs la meva tieta...". No m'agradaria fer aquest paper de trituradora de discursos acadèmics; però com que ja he dit que no sóc cap experta en aquest camp, només puc fer aquesta intervenció des de la meva experiència.

Sóc d'una generació que té uns hàbits culturals i de consum molt diferents dels de les generacions anteriors a la meua, i crec que la gran diferència entre ells i jo és que, gràcies a Internet, em puc saltar un munt de fronteres culturals i polítiques –bàsicament, les que imposa l'estat espanyol– que per a ells existien per força. Jo no llegeixo en castellà, no miro la televisió en castellà ni tinc el món de referents espanyols que tenien –per la força del context, no pas per voluntat– generacions anteriors a la meua.

Si m'ho miro estrictament des del meu punt de vista i des del de la meua formació, la globalització només m'ha aportat beneficis culturals, en el sentit que sempre he sabut que no hi havia fronteres entre el món i jo, i això m'ha permès aproximar-me als temes que estudio i treballa d'una manera més lliure. Sempre he pogut estudiar un tema sense gaire limitacions polítiques o geogràfiques.

Parlant específicament de la llengua, puc dir que estudio i llegeixo en quatre llengües però que bàsicament consumeixo productes culturals i d'entreteniment en dues llengües: català i anglès. Aquesta combinació del català i l'anglès em sembla que permet explicar algunes coses sobre les preguntes que planteja aquest debat. Per què consumeixo uns productes en català i uns altres en anglès? Per la diferència de qualitat dels productes fets en la meua llengua en uns àmbits o en uns altres.

Intentaré explicar aquest fenomen per contrast. Em dedico al món dels llibres, en el qual hi ha un ecosistema que crec que culturalment és dels que funciona millor en català. Hi ha un teixit fort d'editorials, llibreries, biblioteques i autors que es dediquen a fer funcionar aquest panorama fent que sigui, de fet, l'element més important del nostre sector cultural. Això és així per la suma de coses que funcionen i perquè hi ha un públic, encara que sabem que és escàs i que aquesta qüestió és objecte d'una queixa enorme en el sector; però hi ha un públic que respon i que forma part d'aquest sistema. També cal dir que les institucions catalanes són molt conscients del prestigi que té aquest sector, i hi ha una xarxa d'ajudes (insuficients, però hi són) que permeten que aquest sistema estigui una mica cuidat i, sobretot, que tingui força prestigi cultural.

Veiem, però, que això no passa en altres àmbits de la cultura, i per això jo consumeixo llibres en català però, per exemple, les produccions de cinema i de televisió les veig íntegrament en anglès. Simplement perquè trobo en aquesta llengua un mercat de més ambició i de més qualitat. És evident que des de Catalunya no es pot competir amb el gegant mundial que és la indústria audiovisual en llengua anglesa, però sí que es pot contribuir a millorar els productes d'aquest tipus en llengua catalana, si això es pren com una prioritat institucional.

Si em fixo en els debats sobre llengua que es viuen al meu voltant, un dels més importants és la inexistència de continguts d'oci i entreteniment en català que la gent més jove pugui consumir. Això passa en plataformes tradicionals (el cinema, la televisió, els videojocs) però també en plataformes més noves com YouTube o en les diferents aplicacions d'entreteniment que van apareixent contínuament i que se substitueixen a gran velocitat.

La manca de continguts d'aquest tipus en català explica que els nens i els joves es quedin sense referents en la seva llengua i canviïn de llengua. Perquè el castellà (i l'anglès, però em sembla que en menor mesura) és la llengua que els proporciona tot el material (argòtic, referencial, d'afirmació) que necessiten. Hi ha consens entre els experts que diuen que l'es-

estratègia de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals a l'hora de crear contingut per als joves no és l'adequada. En aquest sentit, els recomano un article d'Arnau Rius Llorens del mes de maig a Nació Digital en què s'explica molt bé aquesta qüestió, i d'una manera molt detallada.

Segons explica Rius, la Corporació té un problema perquè es dedica a fer contingut a Internet que copia del seu model de televisió habitual, que no atrau gens els joves. El problema dels continguts en les plataformes que els joves sí que consumeixen, diu l'autor, és que tenen un procés de producció que arrossega els creadors catalans a produir només en castellà, perquè copien models existents i perquè volen arribar a més gent. Per això l'autor proposa crear, des del Govern, una plataforma per anivellar els pagaments per visites al nombre de parlants, monetitzant YouTube i Instagram fora del circuit massiu i mundial de Google i Facebook. L'autor de l'article també proposa crear una plataforma pública o privada de micropagaments, que pogués acreditar un nombre de visites més baix i realista del que imposa el mercat global. D'aquesta manera, si un youtuber català aconsegueix guanyar diners amb el que fa, també n'atrauria d'altres. La idea és explicar, tal com passa amb altres sectors culturals que funcionen, que el mercat és viable. La idea és acostumar els joves a veure continguts d'aquest tipus en català, perquè això n'atrauria d'altres que voldrien fer el mateix.

Faig tanta referència a aquest àmbit dels nous continguts perquè crec que la batalla del català en el multilingüisme es juga aquí: en el fet que els nens i els adolescents no sentin que el català és una llengua aliena a ells; perquè aleshores passa que la llengua que utilitzen és el castellà. I ja sabem que, en contextos en què hi ha una alternança sostinguda de la llengua, una és substituïda per l'altra. I també sabem que, en el moment en què és igual parlar una llengua que una altra, és que n'hi ha una que sobra.

Crec que cal tenir molt en compte la diferència de qualitat entre els diferents àmbits culturals. Em sembla que l'ús del català en àmbits de la cultura especialitzada, com ara les editorials independents o el teatre, té una salut forta i cohesionada. Però en productes de consum massiu tenim un problema. Hi ha iniciatives puntuals que funcionen, però ens cal una estratègia que impliqui els parlants, però sobretot els governs, per solucionar-ho, i aquí és on voldria fer referència a la pregunta que plantejava Teresa Cabré per a aquest debat: cap a on podem avançar per minimitzar aquest impacte?

En la mateixa conferència de Carme Junyent que citava abans, la professora explicava un fet que tots, siguem experts o no, podem intuir per la nostra experiència com a parlants, i és que la política lingüística tradicional ja no funciona. Calen noves formes per a la política lingüística, i una d'elles, explica la professora, és reforçar el sentiment de pertinença dels parlants amb la llengua i amb la cultura que aquesta té al darrere. És a dir, s'ha de fer entendre als parlants que, en un context de mundialització, la llengua aporta alguna cosa més que els beneficis del consum immediat. De fet, s'ha de fer entendre que una llengua és una manera de veure i d'entendre el món i un espai de llibertat que cal preservar. Crec que d'aquest sentiment de pertinença en deriven dues actituds que cal aplicar-nos com a parlants: la voluntat de poder i l'ambició. Com que aquestes són paraules molt grandiloqüents, intento traduir-les a la quotidianitat: hem de ser conscients que cal un activisme quotidià per evitar les imposicions del castellà i per evitar la substitució lingüística. Cal no canviar

de llengua, cal insistir en la importància de poder fer servir el català a tot arreu, cal crear plataformes que ho afavoreixin.

Diria que és important fer-ho des d'una actitud de voluntat de poder, i no pas des del victimisme. No cal que ens lamentem d'haver de competir en desigualtat de condicions, sinó ser conscients que la nostra llengua pateix unes opressions polítiques i culturals que cal combatre. El periodista Josep Asensio escrivia un article a l'*Extra de Catalunya Diari* en què explicava en una frase per què la llengua i la política van lligades. Deia: "La supervivència del català va vinculada a l'ecosistema en què es desenvolupa i en aquest sentit el conflicte polític és el camp de batalla on es decidirà la seva sort". Per això mateix crec que cal ser ambiciosos i creure'ns que podem competir en condicions d'igualtat amb altres llengües, encara que patim una discriminació política, perquè només d'aquesta manera podem fer veure que el català és una llengua poderosa.

Sóc conscient que amb la nostra implicació i posició individuals no n'hi ha prou, i que aquest plantejament ha de ser liderat amb voluntat política per les institucions. Crec que el principal problema del català és que no té un estat, ni tan sols un govern autònom, que el defensi com mereix. Jo no sóc una gran partidària de la intervenció de l'estat en gaire coses, però crec que la llengua –com fan tots els estats– necessita un pla de blindatge que n'asseguri no la supervivència sinó el bon funcionament en tots els àmbits. Com que evidentment no és feina meua planificar la política lingüística del futur, ho deixo aquí per poder donar pas al debat, però abans miro d'endreçar el que he exposat fins ara per resumir-ho.

Crec que la mundialització ofereix moltes possibilitats a la nostra llibertat individual per evitar barreres culturals i polítiques que abans eren imposades. Això, però, hem vist que té riscos per a la llengua catalana. El català queda desemparat en aquest nou context si no tenim una estratègia perquè els parlants se sentin part d'una comunitat cultural o si la llengua no aporta valor afegit més enllà dels beneficis del consum immediat. Per això crec que cal apostar, de manera individual però també, i sobretot, des de la política i les institucions, per enfortir la llengua en aquells espais en què s'hi juga el prestigi, en què s'hi juga l'ús dels parlants i en què s'hi juga el sentiment de pertinença a una comunitat. I això només es pot aconseguir si creiem que el català és una llengua de poder i si creem continguts culturals en català que tinguin ambició de competir a nivell mundial.

* * *

El català: una llengua minoritària cosmopolita?

Vicent Partal

Periodista i director de Vilaweb

Ningú no discuteix mai que l'impacte que la tecnologia té sobre una llengua, qualsevol, és molt gran.

El fenomen ha existit sempre. La impremta, que en el seu moment també va ser una nova tecnologia, va significar el reforçament d'algunes llengües i la marginalització d'altres. Cada vegada que una nova tecnologia ha tingut una incidència social remarcable això ha afectat l'estatus de les llengües en contacte amb aquesta tecnologia. És evident per tant que l'enorme revolució tecnològica que viu el món des dels anys setanta del segle passat ha tingut i té una incidència gran en la salut i les capacitats de totes les llengües, en el cas que ens interessa en el català.

Fa anys David Crystal va definir els famosos punts que dibuixaven quines eren les condicions a partir de les quals una llengua podria créixer i sobreviure en el món actual. Aquests punts eren:

- si s'incrementa el prestigi de la llengua en la comunitat dominant;
- si augmenta la seua salut i riquesa;
- si incrementa la seua legitimitat als ulls de la comunitat dominant;
- si té una presència forta en el sistema d'educació;
- si pot escriure's;
- si pot fer servir la tecnologia.

L'ús de la tecnologia era especialment remarcat per l'autor irlandés, oficialment britànic, quan declarava que "Una llengua en perill progressarà si els seus parlants poden fer servir la

tecnologia sense haver de canviar de llengua”. Una obvietat aquesta que el pas del temps no ha fet sinó confirmar. Avui tenir accés o no tenir accés a la tecnologia en la llengua pròpia marca una barrera que si bé no garanteix del tot la normalitat en el cas de tenir-hi accés, en canvi assegura una anormalitat enorme, de fet una gran marginalització, en el cas de no tenir-n’hi.

El català és, en aquest sentit, una llengua en lluita en un espai intermedi. No es pot considerar un idioma minoritzat sense accés a la tecnologia però tampoc no està lliure de problemes. La seua excepcionalitat rau en el fet que es podria dir que és, de fet, l’única llengua sense estat (amb permís d’Andorra) que gaudeix d’un ampli reconeixement pel que fa als usos tecnològics. Fins i tot superant llengües oficials d’estats. Malgrat la qual cosa els problemes persisteixen i també n’apareixen de nous.

Tradicionalment s’ha fet una distinció entre llengües nacionals i llengües regionals, mas sovint confonent “nacional” amb “estatal”. Avui, però, hi ha un tercer concepte que s’obre camí, que és el de *llengua global*. Entesa no com una llengua territorialment global sinó com una llengua apta per a viure en la globalitat, aquest sistema, comunicatiu també, que fa temps que ha superat les fronteres dels estats tradicionals.

En aquest sentit, avui és correcte dir que el català és una llengua global perquè, bàsicament, avui un catalanoparlant pot participar de les eines de la globalització sense necessitat de canviar de llengua. N’hi ha de més globals, com és evident, però la immensa majoria ho són menys. Dels set milers de llengües que hi ha al planeta només un centenar, i encara no, es poden considerar tecnològicament adequades a la globalització. Tant com per a poder formar-ne part sense haver de canviar de llengua. Afortunadament el català n’és una d’aquestes.

És interessant, per això, observar com el català apareix amb normalitat en tot de projectes globals. Un exemple recent pot ser Trint, una interessant aplicació que pretén fer la transcripció d’àudio “en anglés i 27 llengües globals”, segons la seua pròpia descripció. Una d’elles és el català, de nou l’única llengua sense estat en les quals funciona l’invent.

La presència del català a Trint ja no és avui cap sorpresa, com ho va ser la presència del català en projectes semblants durant la segona meitat dels anys noranta –començant pel sistema de traducció automàtica de Google. Avui podem dir que la presència del català en el bloc dels trenta o quaranta primers idiomes s’ha normalitzat i que és esperada.

Quan una eina es tradueix només a tres, quatre o cinc idiomes és evident que el català no hi serà present, a no ser que siga perquè l’empresa és catalana. Quan es tradueix a vint llengües ja no és estrany però no és obligat. Quan el nombre de llengües en les quals pot funcionar una aplicació supera les vint aleshores hi ha moltes possibilitats de veure el català en la llista. I no és una qüestió de simpatia sinó simplement de negoci.

Hi ha un interessant treball de Shahr Ronen, Bruno Gonçalves, Kevin Z. Hu, Alessandro Vespignani, Steven Pinker i César A. Hidalgo –“Links that speak: The global language network and its association with global fame”, publicat a *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*– que analitza els vincles i les posicions

entre llengües en diverses tècniques i aplicacions culturals. Del treball es dedueix que com més moderna és la tècnica o l'eina, més central hi és el català i menys condicionat està per l'espanyol i el francès. La comparació entre la posició del català, per exemple, en el mercat global de la traducció de llibres i en la Wikipedia o Twitter és sensiblement diferent.

Cal remarcar, en aquest sentit, que pel que fa a la Wikipedia el català ocupa la posició número quinze segons el nombre d'articles, amb què se situa entre l'ucraïnès i el noruec, o que a Twitter el català és una de les cinquanta llengües en què es pot fer servir l'aplicació i que l'aplicació detecta.

Ara bé, aquestes dades ens obren la porta a entendre una de les claus d'aquesta posició destacada del català, clau que hauria de fer-nos moderar l'entusiasme pels èxits assolits o que, en tot cas, ens hauria d'ajudar a entendre el perquè.

Quan parlem de les llengües en la globalització no hauríem de perdre de vista que l'accés a la tecnologia en determina la capacitat. I que, per tant, hi ha llengües molt més poderoses que el català que de moment queden endarrerides, simplement per manca d'accés a la tecnologia.

Les dades de la Unió Internacional de Telecomunicacions sobre l'anomenada "població offline" indiquen que si bé a escala mundial aproximadament la meitat de la població està connectada, la variació entre les regions és enorme. A Europa només un dèsset per cent dels ciutadans no tenen cap connexió a les xarxes globals, però a l'Àfrica és el setanta-un per cent de la població la que no està connectada. Cosa que, evidentment, fa que les llengües africanes queden molt disminuïdes en l'entorn tecnològic.

Segons la UNESCO, el noranta per cent de les llengües del món són parlades per només el quatre per cent de la població mundial, cosa que significa que la xifra, mítica, de set mil llengües, que tant ha servit per a valorar la posició d'una llengua en el món, en realitat inclou realitats molt diferents. Hi ha una multitud de llengües, la immensa majoria, que no superen els pocs milers de parlants i que per això mateix no poden comparar-se amb les llengües, com el català, que superen de llarg el milió de parlants.

I això encara és més exagerat quan posem pel mig la tecnologia. Per exemple, també la UNESCO deixa clar que "prop del noranta per cent dels 950 milions d'indis estan exclosos de l'ús de la tecnologia en les llengües pròpies", ja que la pressió de l'anglès és monumental i és en aquesta llengua que entren a la tecnologia. De fet, impressiona comprovar que la immensa majoria de la informació a internet està en anglès, malgrat que aquesta llengua només és nativa per al vuit per cent de la població mundial.

Les dades difereixen de manera important, per la dificultat d'abastar de manera rigorosa un univers per naturalesa canviant com és internet. Mirant, però, una de les estimacions més conservadores pel que fa a la importància de l'anglès, la de w3Techs.com, el resultat és que el 55,1% de tota la informació en la xarxa és en aquesta llengua. Però causa més impacte encara veure el tant per cent de la llengua que queda en segon lloc, el rus, que és només del 6,9. Després hi ha onze llengües que representen entre el cinc i l'1% de la informació a internet i vint-i-sis que superen aquest 1%. Estem parlant, doncs, del fet que només tren-

ta-nou de les set mil llengües del planeta tenen la capacitat de produir com a mínim l'1% dels continguts de la xarxa.

Vist això, ara podem recuperar i posar en context l'exemple anterior de Trint, aquella aplicació que pretén fer la transcripció d'àudio "en anglés i 27 llengües globals". I el podem recuperar per comprovar quines són aquestes 27 llengües globals. Comprovarem que d'elles només quatre no són europees –cinc si hi afegim el rus. Només el mandarí, l'hindi, el japonés i el coreà entren en una llista on en canvi entren llengües europees molt menors com l'eslové, el lituà, el noruec o el català.

La pregunta és per tant inevitable: de què parlem, doncs, quan parlem de llengües globals i de la normalització a les xarxes? Què és una llengua global? I encara: com és que una llengua com el català, minoritzada en el seu territori, pot ser al mateix temps una llengua global?

Propose en aquest sentit respondre a la pregunta de si la tecnologia ha fet del català una llengua global dient que sí, però aclarint que això és així perquè és una llengua europea amb deu milions de parlants, activa tecnològicament, perquè la seua capital, Barcelona, és una de les grans ciutats globals i per l'esforç de la mateixa comunitat de parlants, que ha estat intens, constant i encertat. Factors tots ells que fan que la posició que ocupa siga clarament superior a la que li correspondria demogràficament parlant.

Si el català no fos una llengua europea, si no tingués Barcelona com a capital, si no hagués abraçat la tecnologia com una oportunitat i si no hagués estat per la tasca pionera i voluntària, compromesa, de tanta gent, avui no seríem on som.

Això cal tenir-ho en compte, i molt. Sobretot per entendre que les coses podrien haver anat en una altra direcció. Persones com Jordi Adell, que va crear a la Universitat Jaume I el primer web en català quan encara no n'hi havia cent en tot el món; com Lluís de Yzaguirre, que va crear el primer algoritme capaç d'entendre que un text està en català, o com Amadeu Abril, que va idear el .cat, mereixen tot el reconeixement, perquè la seua tasca va fer possible el salt a la modernitat tecnològica que després ha donat tants fruits per a la llengua i la cultura catalanes.

Aquest component de voluntariat i de combat per la llengua cal tenir-lo en compte, però, també per encarar els grans reptes que s'acosten o que ja estan ací. Perquè és molt el que s'ha fet, però en un món tan canviat i variable com el de la tecnologia no és prou. Cal continuar militant.

Impressiona, en aquest sentit, llegir les conclusions dels informes MetaNet, que anuncien que vint-i-una de les trenta grans llengües europees estan, estem, en perill de no poder seguir de manera adequada l'evolució de la tecnologia i els seus usos. Només l'anglés està en una situació ideal, com a llengua de la globalitat que és en definitiva. Al seu darrere hi ha un grup de llengües –que inclou el francés, l'espanyol, l'italià, el portugués, l'alemany i el neerlandès– que podríem considerar competitives; un altre grup de llengües –on trobem el txec, l'hongarés, el polonés, el català, el romanés, l'eslovac, l'eslové, el danés i l'estonià– que passaran ja per moltes dificultats, i la resta de llengües, incloent-hi llengües estatals com

ara el croat, l'irlandés o el serbi, que molt difícilment tindran l'oportunitat de situar-se de manera adequada en l'entorn digital que ara creix.

Per a totes aquestes llengües, i especialment per al català, les tecnologies de la parla i la traducció són un repte que està en un moment clau. I en aquest sentit resulta molt preocupant que la nostra llengua estiga absent en els aparells que fan servir Alexa, Google Home o Siri, fins i tot quan Siri ja abasta vint-i-una llengües. O que no compte per a res en les grans plataformes globals d'oci com ara Netflix, HBO o Apple +.

Queda per tant molt de camí no només per arribar a la normalitat sinó fins i tot per a defensar adequadament les conquestes aconseguides els anys passats. La feina feta, però, ens hauria de fer confiar en el fet que si no abaixem la guàrdia tot és possible, i el català pot tenir un paper com a llengua global i en la globalitat. En definitiva, pot estar en condicions de no quedar arraconat, com passarà amb la majoria de les llengües. Continuarà sent sempre una llengua demogràficament menor, i potser encara serà un temps una llengua políticament minoritzada. Però amb tot el camí ja fet podem aspirar com a mínim a ser presents dignament en el món i a esdevenir, parafrasejant una famosa definició de l'hebreu, una llengua minoritària cosmopolita.

* * *

Apunts sobre la mundialització de la cultura i els seus efectes en l'ús de la llengua catalana

Margarida Aritzeta

Escriptora i professora a la Universitat Rovira i Virgili

Allarg de la meua vida adulta hem passat de travessar clandestinament una frontera per anar a comprar llibres o veure pel·lícules a Perpinyà a la teòrica desaparició de les fronteres entre estats; de les propostes que en un primer moment semblaven il·luminades sobre una hipotètica “vila global” a la mundialització real de la cultura. I el trajecte, que encara no s’ha acabat, està sent apassionant.

Comencem, doncs, amb un salt enrere per veure com va començar l’aventura: cinquanta anys. El 29 d’octubre de 1969 Leonard Kleinrock i el seu equip d’informàtics aconsegueixen enviar el primer missatge a distància entre ordinadors, l’embrió del nostre correu electrònic. Només van arribar les dues primeres lletres del missatge: “LO”. Però s’havia posat fil a una agulla que ja no pararia de cosir, tot estava per fer i, ara sí, tot era possible.

Aquell mateix any va tenir lloc el “Debat sobre Cultura Catalana”, que es volia alhora singular i universal, amb Josep Maria Castellet, Josep Ferrater Mora, Joan Fuster, Joaquim Molas i Baltasar Porcel, amb unes aportacions que acaba de recuperar i publicar *L’Avenç*. Feia cinc anys que Candel havia publicat *Els altres catalans*.

Què tenen en comú aquestes fites? Aparentment no res. Però considerades des de la distància i cadascuna a la seva manera, és evident que marcaven un canvi de cicle. D’una banda, l’era d’Internet. De l’altra, la consciència de la recuperació plena de la cultura catalana i les bases perquè els fills de la immigració reclamessin el dret dels seus fills a ser educats en català. Però no va ser fàcil; Adolfo Suárez encara deia el 25 d’octubre de 1976 que el català no podia servir com a llengua de l’ensenyament, perquè, qui estava capacitat per ensenyar química nuclear en català? El català fa cinquanta anys, i en fa quaranta, era oficialment una llengua d’anar per casa que havien volgut condemnar a l’extinció, però ja tenia un gran nombre de voluntaris que feien classes de català en un règim de tolerància o de semiclandestini-

tat i tota una generació jove d'escriptors que l'havien elegida com a eina de creació literària. També s'havia posat fil a aquesta agulla que no ha parat de cosir.

Fa cinquanta anys jo estudiava a les monges, on es feien les classes en castellà. No vam tenir notícia ni del primer intent de correu electrònic ni del debat sobre la cultura catalana. Això li va passar a la majoria de gent: que no es va assabentar de res. Durant la meua infantesa a casa teníem un telèfon negre força aparatós clavat en una paret; encara no tenia disc per marcar el número: despenjaves i demanaves a l'operadora que et comunicés amb un altre abonat o que et posés una conferència; ella (sempre eren dones), si volia, es quedava escoltant i t'havies de fer repicar. Aquest era el nostre horitzó de modernitat, això i una televisió en castellà en blanc i negre, sense comandament a distància, perquè no hi havia cap canal per canviar, i que no era a totes les cases, per motius econòmics o simplement ideològics. Després va venir TV2, que va començar a fer alguna peça de teatre i, a partir de 1967, l'horitzó dels cinquanta anys (52), l'informatiu *Mare nostrum* en català. Aquest estiu, parlant amb la meua néta de sis anys sobre records d'infantesa, quan vam arribar al tema del telèfon i el televisor em va preguntar molt sorpresa: "I per on veies els dibuixos, iaia?"

No va ser fins setze anys més tard d'aquell primer intent de correu electrònic que vaig tenir el primer ordinador. Era el 1985. Fins aleshores els ordinadors eren enormes i els tenien les empreses; n'hi havia que ocupaven una sala sencera. Amb l'ordinador personal vaig començar a empoderar-me i a convertir-me en protagonista d'una era nova, tot i que encara no ho sabia. Perquè els joves informàtics que havien iniciat la revolució digital al voltant d'aquell 1969, tal com explica Alessandro Baricco a *The Game*, es proposaven posar fi als mandarins i a les elits, eliminar els intermediaris i posar un ordinador a l'abast de cada persona perquè tingués el poder de comunicar i de comunicar-se directament. Per fer-nos lliures. De manera que, tal com fa Baricco, resseguiré el període d'aquests cinquanta anys per marcar alguns dels cims que hem anat conquerint la gent de la meua generació i que, com en els icebergs, només assenyalen fites però amaguen l'enorme massa del que queda sota, per anar a parar al món on ara viuen els meus néts.

A la Universitat de Barcelona, on vaig arribar el curs 1970-1971, em vaig formar en l'estructuralisme, i els meus primers contactes amb la política clandestina em van familiaritzar amb el materialisme dialèctic. Però, per causa de la dictadura, l'estructuralisme ens va arribar tard i malament, i just quan en començàvem a dominar les claus vam entrar en la postmodernitat i tot allò que havíem après ja no ens va acabar de servir. Vaig tenir la sort de tenir professors com Ricard Salvat, Joan Solà, Antoni Badia i Margarit, Antoni Comas, Joan Alegret, Jaume Sobrequés o una joveíssima Lídia Pons. El 1976, després de treballar un any a Barcelona, vaig tornar a viure a Valls. Va aparèixer el diari *Avui*, i la meua mare, que havia nascut a Cuba, el va fer servir per aprendre a llegir en català. I com ella, molta gent de la generació dels meus pares i de la meua, que havíem crescut en una escola en castellà. Vaig començar a fer classes de català a secundària, tot i que aquesta matèria encara no formava part del currículum oficial. El 1978 es posaven les bases de la immersió lingüística a Catalunya, que s'havia d'aplicar a partir del curs 1982-1983. Llavors jo ja treballava a la universitat formant en català els futurs mestres del país. El desig de recuperar l'ús públic de la llengua catalana era ampli i compartit. No hi havia cap oposició visible, al contrari: era un projecte modern que s'abordava des de diversos àmbits: universitaris, escolars, adults, fun-

cionaris, professionals... i el jovent s'hi afegia amb entusiasme. Entre 1982 i 1983 apareixen Catalunya Ràdio i TV3.

Des de l'AELC treballàvem perquè la literatura catalana fos hegemònica als Països Catalans, i ens conjuràvem per recuperar la Institució de les Lletres Catalanes, que havia funcionat durant la República, per promoure internament i externament el coneixement i la difusió de la literatura catalana i donar-li múscul i prestigi. El català havia de ser la nostra llengua de cultura. A la Universitat, Riquer, Comas i Molas havien començat la tasca de fer el Corpus de Literatura Catalana i a establir-ne el cànon, eines imprescindibles de la normalització. També ens calia una crítica universitària i una crítica als diaris i revistes, de divulgació. Però, sobretot, per recuperar lectors i parlants en català calia, tal com defensava Joaquim Molas, el concurs de la cultura popular: la televisió havia d'oferir les sèries més famoses del moment en català. I a l'abril de 1978 es va començar a emetre *Dallas*. Dos anys abans TV3 havia començat les emissions de futbol en català; la sèrie *Bola de drac* als anys vuitanta i el Club Super3 als anys noranta van ser també eines importantíssimes de cohesió lingüística, tan importants com la immersió a les escoles.

Cap a 1978 va néixer el col·lectiu Ofèlia Dracs, que va tenir com a objecte oferir a un públic ampli una literatura popular en català de qualitat. Jo hi vaig entrar cinc anys més tard. Alguns dels seus membres de seguida es van posar també a fer guionatge de sèries per a la ràdio i la televisió, com Maria Antònia Oliver, Jaume Cabré, Jaume Fuster, als quals s'afegien altres noms de la mateixa generació: Josep Maria Benet i Jornet, Guillem Jordi Graells i, més tard, escriptors com Maria Mercè Roca. La finalitat d'aquesta iniciativa, a part de guanyar-se la vida, era crear i mantenir un públic receptor en català i fer-lo créixer. Hi havia una idea de país al darrere i un model cultural que abastava els Països Catalans, tot i que la realitat política, les lleis, s'entestaven a negar-lo.

L'entusiasme d'aquells anys de construcció del futur i, sobretot, la potència de l'aposta per la llengua perquè fos una llengua de cultura i de masses, no s'ha mantingut passats els anys noranta. En part pel relleu generacional, en part perquè a partir dels noranta apareixen les televisions privades i perquè amb el canvi de segle l'horitzó canvia radicalment.

Tot aquest volum d'empreses que he citat entre els anys setanta i els noranta, que recorda l'empenta dels joves noucentistes de la primèria del segle xx a recer del projecte polític de la Mancomunitat, va coincidir amb l'era de la llarguíssima presidència de Jordi Pujol, que arriba fins al 2003. Això no vol dir que els qui van posar les bases d'aquestes iniciatives fossin tots del mateix color polític, ni tan sols que fossin majoritàriament pujolistes: hi havia marxistes que procedien del PSUC; algun marxista independentista que no n'era, com Pedroló, que per aquest motiu sempre va ser un proscrit; gent d'esquerres encara per adscriure políticament, o els joves de Trencavel, que havien orbitat al voltant del PSAN i alguns dels quals van acabar a Ofèlia Dracs; el grup de *Canigó*, amb Xavier Dalfó i Isabel-Clara Simó; els poetes del *Gespa Price* i dels Llibres del Mall, o els coneguts com "la Generació dels Setanta", majoritàriament d'esquerres però on hi havia de tot. Amb la perspectiva del temps, i a ulls de la gent que ha nascut al tombant del segle XXI, tot aquest *revolutum* ve a ser el mateix: coses antigues que han perdut la brillantor de la modernitat i que d'entrada no els estimulen gens.

I la tecnologia? Estàvem abocats al futur i d'alguna manera n'érem conscients. Mentre preparava la tesi doctoral, que vaig defensar el 1985, tenia una Olivetti elèctrica que havia substituït feia pocs anys la portàtil/manual i que em pensava que m'havia de durar tota la vida. Jaume Fuster en tenia una que memoritzava tota una línia abans d'imprimir-la i no marcava lletra per lletra com la meua, i ja ens avisava que hi havia coses més modernes i que ens havíem de posar al dia.

L'any 1985 Jaume Fuster va impulsar una campanya per informatitzar els escriptors a través de l'AELC. Jo aleshores formava part de la Junta de l'entitat, que presidia Josep Maria Llompart. S'hi van apuntar la majoria: Pere Calders, Avel·lí Artís Gener (*Tísner*), Estantis-lau Torres i altres dels nostres sèniors, entusiasmat com el més jovenet de la colla. També hi eren Gonçal Castelló, Joaquim Carbó, Ricard Creus i tots els qui veníem darrere, sobretot els narradors, que gastàvem més fulls que els poetes.

El primer ordinador, que vam comprar en bones condicions gràcies a un acord de l'AELC amb un comerç del carrer Balmes, a tocar de la ronda Universitat, tenia una memòria tan curta que havies d'emmagatzemar els fitxers en disquets durs, una mena de cassetts. Recordo que algun dels nostres sèniors de seguida va tenir problemes de capacitat amb la màquina: cada vegada que tenia una pantalla plena d'aquelles lletres verdes, abans que se li escapessin pantalla amunt, gravava un fitxer. Amb un centenar de pantalles convertides en fitxers ja tenia la memòria plena i no havia acabat ni molt menys la novel·la. Era alarmant! L'ordinador, amb els diners que s'hi havia gastat, no servia ni per acabar una trista novel·la! Vam haver d'aprendre, amb temor, que no ens havíem d'atabalar quan no veiéssim les lletres, que hi eren igualment. Ens vam haver d'acostumar a perdre de vista línies i paràgrafs i a confiar que eren en un lloc invisible i que quan les reclamàrem, si no se n'havia anat la llum o no ens havíem oblidat de gravar la feina feta, tornarien a sortir. De tant en tant ens imprimíem els textos en paper continu perquè no podíem suportar no veure'ls escrits en paper abans de donar-los per bons.

Pocs anys més tard vaig canviar d'ordinador. La tecnologia volava. Vaig triar un IBM. Tenia més memòria (3 megues) i suportava disquets flexibles. Però encara no es podia connectar a Internet. Ens vam fer especialistes a dissenyar macros i petites programacions, perquè els programes d'aleshores no eren ni visuals ni evidents i els havies de domesticar com un ésser salvatge si volies que fessin coses. Vam haver d'aprendre a entendre les instruccions i a fer les macros en anglès, nosaltres que havíem estudiat francès.

El progrés formava part de les nostres discussions i de les nostres vides, es feien trobades d'escriptors per parlar-ne, de com afectaria això la nostra feina, la nostra manera de treballar, de relacionar-nos amb les editorials i les impremtes, però encara ho vivíem com si fos ciència-ficció, i alguns de nosaltres ens havíem arribat a creure que aquell ordinador que costava un ull de la cara ens havia de durar anys i anys, com una rentadora o un pis. Aleshores encara no se sabia què era això de l'obsolescència programada ni teníem idea de com havia de ser de ràpid tot el procés de transformació que ens arrossegava com una llengua de foc. Tots coneixíem algú que s'havia fet posar un telèfon al cotxe; eren grossos i cars i només servien per parlar. Encara no tenien cap mena de relació amb el que podia fer un ordinador.

En quin moment vaig ser conscient del canvi d'era? Segurament quan Quim Monzó va tornar de la seva estada als Estats Units, però no n'estic segura. Ens havíem trobat breument a Ofèlia Dracs el 1983 i ell ja no hi va venir més després de la seva estada a Amèrica, i va començar a escriure aquells contes que van fer les delícies de milers de seguidors en què practicava el joc intertextual, la paròdia, la cita, la reescriptura, el pastitx... A penes havíem llegit res de Barthes però ens fascinaven aquests plantejaments: la intertextualitat, el concepte de literatura com a teixit, en què les veus de tots els escriptors en totes les llengües i de tots els temps s'imbricaven i tenien sentit. La mundialització de la cultura trucava a la porta. La literatura catalana se'ns feia petita, ampliàvem horitzons de mirada, volíem conèixer i donar-nos a conèixer, exportar la nostra literatura i la nostra llengua... Aleshores em pensava que tot això era una continuació del que havien fet els escriptors de la generació anterior, els qui havien retornat de l'exili però sobretot Maria Aurèlia Capmany i Manuel de Pedrolo, que havien furetejat per totes les literatures i ens havien fet conèixer la modernitat amb les seves traduccions a les col·leccions d'Aymà, Proa, d'Edicions 62 i d'altres. Però no, la modernitat ja perilitava i estàvem entrant en la postmodernitat sense saber-ho.

El 1987 es recupera la Institució de les Lletres Catalanes. Vivíem la fase de consolidació i expansió de la llengua i la literatura catalanes. Són projectes moderns. Populars. Aquest model de món es manté més o menys fins al 2002. O fins al 2007.

De tota manera, hi ha un moment en què sí que tinc la consciència clara de punt d'inflexió: va ser el 1995, quan vaig assistir al Fòrum Mundial de les Dones a Beijing, on vam acudir trenta-cinc mil dones de tots els països i cultures del món. En la immensitat de la Xina i la diversitat de cultures, aplegades totes per posar les bases del que havien de ser les polítiques de gènere en les nostres col·lectivitats respectives, em vaig adonar que formava part d'un mosaic enorme en què la meua llengua i la meua manera de ser eren minúscules i que ningú de tota aquella gent mai no llegiria els meus llibres. Era inútil que canviés la meua llengua per una altra de més gran per arribar més lluny. Mai no arribaria al tot que em prometien les teories de "la vila global". I a Beijing vaig entendre el concepte de mundialització de la cultura, o sigui de la diversitat cultural i la hibridació inevitable en l'era de la globalització. Va ser com un llamp que ho aclareix de sobte, enmig de totes aquelles dones de vestimentes sòbries o acolorides, d'ètnies i cultures tan allunyades, de multilingüisme bàrbic que hauria fet impossible l'entesa si no haguéssim sabut quina era la causa comuna que ens havia portat allà.

L'any 1995 apareixia TINET, el servidor que havia de donar servei gratuït de correu electrònic a la gent de les comarques de Tarragona. Partal & Maresma començava a caminar en el projecte que havia d'acabar sent Vilaweb. Semblava una bona cosa. Però ens havíem de canviar una altra vegada l'ordinador i encara no sabíem ben bé què hi guanyaríem. A l'AELC es parlava dels progressos de la tecnologia, del correu electrònic, del web, i Jaume Fuster va ser una altra vegada l'abanderat de la transformació que ens volia encomanar a tots nosaltres. L'any 1996, en connivència amb Vicent Partal, Jaume Fuster va convocar una bona colla d'escriptors al local de l'empresa Partal & Maresma perquè Partal ens expliqués de què anava aquell futur del qual ja podíem començar a gaudir. De seguida vam ser molts que ho vam veure clar. Era apassionant, poder accedir a la informació des d'un lloc

que es deia *web*, visitar geografies virtuals, experimentar les possibilitats dels hipervincles, navegar... Era la modernitat i hi volíem ser. De seguida vam ser conscients que havíem de conquerir Internet amb la nostra llengua i per a la nostra llengua. Que la modernitat ens donaria una oportunitat d'arribar més lluny i de projectar-nos al món. I és així com, des de diversos sectors, la llengua catalana va accedir a Internet i actualment, en proporció amb el nombre de parlants, hi és una de les més actives.

En el curs 1995-1996 començava les seves activitats la UOC. Jo hi vaig començar a col·laborar l'any 2002. La docència virtual em va fer veure des d'una altra perspectiva la docència presencial a la URV i em va empènyer a actualitzar mètodes i recursos. Vaig començar a experimentar amb intranets com l'Edulance i, més endavant, el Moodle. A la UOC tenia alumnes que vivien a l'Àfrica o a Austràlia i que estudiaven en català. Es podia treballar des de qualsevol indret, només calia tenir connexió a Internet, no calia que fossis al lloc físic de l'empresa per fer la teva feina. El concepte de teletreball es va començar a estendre i una amiga meva que treballava a l'IEC se'n va anar a viure al Priorat, on va continuar treballant a l'IEC i va muntar una casa rural i, pocs anys més tard, en va fer un centre de memòria de l'escriptor Quim Soler que promociona la literatura i el vi i que té una activitat molt intensa a Internet. Una altra amiga, des de Valls, treballava per al Parlament de Catalunya. Un nebot que se n'havia anat a Califòrnia a treballar en una gran empresa informàtica, amb el tombant de segle va tornar a viure a Montblanc, des d'on va continuar treballant a la mateixa empresa. Només hi vàiem avantatges. La mundialització de la cultura era alguna cosa que anàvem incorporant, però com que tots veníem d'un passat analògic encara no es podia sospesar ben bé què passaria. Havien aparegut l'Skype, les videoconferències... Per aquells anys jo vaig entrar al grup de recerca Hermeneia, que liderava Laura Borràs,¹ on estudiàvem els formats de la literatura electrònica i l'hipertext i, més endavant, les noves formes de producció i recepció a la xarxa i la literatura digital. De seguida vaig descobrir que només amb el català no n'hi havia prou, i que l'anglès s'havia convertit en una mena de llengua franca entre investigadors dels llocs més diversos del món. Però res de tot això no ens semblava incompatible amb la nostra vida diària. Només que a partir d'un moment determinat, i en l'àmbit universitari, on treballava, va arribar també la mundialització de la recerca, en forma de sistemes d'avaluació de la recerca, publicacions indexades i índexs d'impacte.

Durant tota la meva vida acadèmica he publicat la meva recerca en català, tret d'alguns articles en anglès o en castellà. Fins al canvi de segle, malgrat la meva adscripció a l'àrea de Teoria de la Literatura, això no havia estat un obstacle per aconseguir avaluacions positives de la recerca. Després d'un període de serveis especials en què treballa a la Generalitat, torno a la Universitat el 2011 i la comissió avaluadora m'atorga els mèrits però m'adverteix que no he sabut triar els canals més adequats per publicar la meva recerca, que continuava sent majoritàriament en català. Hi ha poques publicacions catalanes amb un índex d'impacte competitiu.

Comencem a tenir blogs personals. Blogs de comentari de llibres i ressenyes, que de mica en mica substitueixen la crítica dels diaris i compensen la pobresa o els horaris intempestius dels programes literaris a la televisió. En vaig arribar a tenir uns quants. Aleshores la gent encara ens llegia i teníem subscripcions i visitants. M'apassionava veure que hi havien accedit des de llocs remots del món i em neguitejava que, segons quines paraules escrivia

(me'n vaig adonar després) les visites es multiplicaven per molt des de llocs on aparentment no llegien en català. Ens controlaven. Vaig deixar de consultar diccionaris i enciclopèdies en paper...

L'any 2007 va ser un d'aquells cims que cal assenyalar: la literatura catalana va ser la convidada a la Fira de Frankfurt. L'Institut Ramon Llull i les editorials catalanes van donar una empenta definitiva a la internacionalització de la literatura en català, que a partir d'aquell moment no ha parat de traduir-se. Hi van participar agents, autors, editors, traductors... Això ens dona prestigi fora, però sobretot a casa. Neix el fenomen Jaume Cabré, entre d'altres –aposta de l'editor Isidor Cònsul–, que no ha parat de créixer. Els lectorats de català a les universitats estrangeres fan una bona feina d'internacionalització, fins al punt que s'ha aconseguit que més de sis mil estudiants de tots els continents estudiïn català en cent cinquanta universitats.

Però amb la segona legislatura de José Maria Aznar (2000-2004), que parlava català en la intimitat a la primera, va començar una deriva de recentralització de l'Estat i d'atac contra els signes d'identitat de la nació catalana, començant per la denúncia de la immersió lingüística i continuant amb la campanya contra l'Estatut –que va acabar amb la reescriptura del text que mai no ha referendat ningú per part del Tribunal Constitucional–, que ha tingut efectes de llarga durada. Vull pensar que no es tractava d'una reacció estatal davant la globalització, tenint en compte que la declaració universal de la UNESCO sobre la diversitat cultural (París, 2001) emparava cultures com la nostra, però també donava arguments als estats per blindar-se davant dels “cossos estranys”.

Mentre treballava a la Generalitat, en el període 2006-2010, em vaig adonar d'un fet que aleshores no vaig trobar significatiu. Com a telèfon de treball ens havien donat un BlackBerry ultramodern amb un munt d'aplicacions, funcions i tecles, amb connexió a Internet i tot això. A partir d'algun moment, els més joves de l'equip van demanar canviar-lo per un model de pantalla tàctil. He de confessar que jo era més de tecles i funcions i que allò de tenir una pantalla neta i que tot s'hagués de fer amb els dits em neguitejava. Em vaig aferrar a la màquina antiga... fins al 2010. En tenia prou amb l'ordinador per trobar informació i per publicar-ne, per jugar a diversos jocs, per consultar YouTube. No em vaig fer un perfil a Facebook fins a l'any 2008. Ara porto al mòbil el darrer e-book que he demanat per Internet a la biblioteca i tinc oberta una consulta en línia sobre els meus avantpassats en un arxiu digitalitzat.

El 2007, quan Steve Jobs havia presentat el seu iPhone, havia posat a les mans dels joves tot aquell món virtual accessible des d'un aparell que es duia a la butxaca i amb el qual et diverties jugant. Començava una època nova. Me'n vaig adonar amb moltes coses. En els anys següents van anar apareixent moltíssimes eines, plataformes i programes per tal de posar a les mans de la gent l'accés a quasi tot: Spotify, les apps (aplicacions) que es poden instal·lar als telèfons i els fan multifuncionals, el fet que Obama utilitzés la tecnologia digital en la seva campanya electoral i guanyés, l'aparició de Whatsapp, Uber, Instagram, el núvol, Tinder... Per acabar-ho d'adobar, Zygmunt Bauman acabava d'encunyar el concepte de *modernitat líquida*, que ens deia, entre altres coses, que els valors tradicionals de l'estabilitat, la tradició, la pertinença s'han dissolt i han donat lloc a una societat en canvi constant en

la qual la transitorietat, la superficialitat, la inconsistència de les relacions humanes dominen per damunt de la família, de la feina, de l'amistat, arreu: es pot connectar amb molta gent però tot és superficial i passatger, res no dura gaire.

Quan el 2011 vaig tornar a la universitat, els meus alumnes no eren com els que havia deixat el 2006, i només havien passat cinc anys. Llavors em vaig interessar pel que deia Bauman. Per començar, tots els meus alumnes eren capaços de parlar perfectament en català, fins i tot els d'orígens llunyans i diversos, gràcies a l'escolarització, però només una part es comunicaven entre ells en català. Si els posava una prova en català, responien en català, si hi havia un fragment en castellà, responien en castellà, sense adonar-se'n ni fer-ne qüestió. No els importava gaire l'ús que feien de la llengua. Tampoc no sabien ben bé per què s'havien matriculat ni què volien ser de grans.

Em vaig adonar que, respecte d'anys anteriors, la capacitat dels meus alumnes d'exposar idees en textos llargs havia canviat. Sempre feien exposicions concises, sovint limitades a simples titulars. En canvi, tenien unes altres habilitats i, si se'ls motivava, n'hi havia que podien arribar a ser brillants i profunds, sempre que se'ls respectés la iniciativa. Em desesperava que el que deu anys abans eren tres fulls d'examen a dues cares, ara, per a preguntes similars, la resposta es reduís a mitja pàgina. Vaig haver de canviar tots els sistemes d'exposició i d'avaluació, perquè res del que havia fet en el passat ja no em servia. No tenia sentit donar-los apunts, tot ja estava escrit i publicat, i la quantitat d'informació era tan gran que la majoria ni se la miraven. Buscaven fórmules que els estalviessin els llargs camins de descoberta i assimilació que havien seguit les generacions anteriors. Vaig continuar fent la docència en català, això sí, sense cap problema, però tota la resta era nou. Les autoritats pedagògiques del moment em deien que les classes havien de ser divertides i que els estudiants no aguantaven blocs sencers d'una hora (jo en tenia dues de seguides adjudicades al mateix grup). Feia molt de temps que ja no feia classes de dictar apunts, però ara havia de ser tot molt més divers, treballat, participatiu... i divertit, sí. I la paraula em sulfurava, perquè jo no m'havia dedicat a la docència universitària per fer pallassos.

Però ho vaig arribar a entendre. Aquells joves s'havien fet grans amb el *Game*. Eren adolescents quan els van posar a les mans aquells meravellosos telèfons mòbils que jo encara no m'atrevia a mirar. Tenien les informacions a l'abast dels dits i posaven en qüestió el que jo els deia perquè tenien versions alternatives a Internet i jo era una mena de dinosaure del segle passat. Recordo una discussió amb un alumne sobre els punts de vista narratius a *El poni roig* de Steinbeck, perquè el que jo li feia veure no era el mateix que havia trobat a Internet. Porta el llibre, li vaig dir, i el llegirem. "No em cal llegir el llibre", em va respondre, "aquest web ho explica tot". I estava mal explicat. Però no em va creure a mi, encara que tenia la facultat de suspendre'l. El concepte de postveritat encara no circulava de manera generalitzada, però des de la guerra del Golf sabíem que hi havia la manera de fer-nos creure que assistíem a guerres en directe o que se'ns podien endossar imatges de coses que havien passat en altres llocs del que deien o que no havien passat mai. Com les ficcions. En vam parlar a les classes de Teoria de la Literatura i va ser apassionant.

Vaig haver de lluitar contra el plagi i el *copiar i enganxar* sense criteri, vaig haver de reenfocar les meves explicacions confrontant el que hi havia a la xarxa amb l'accés directe a la

informació, apel·lant a l'esperit crític i a la capacitat de crear continguts, no només de reproduir-los i de ser-ne usuaris passius. Trobar informacions errònies als webs que no podíem simplement copiar i enganxar ens va servir per adonar-nos de la responsabilitat que teníem cada vegada que hi pujàvem continguts. I hi van aportar continguts valuosos. Hi havia molt de material en català. Per sort. I en totes les llengües imaginables. Aquesta feina sí que l'hem feta. Fa només sis anys i mig (abril-juliol del 2013), Joan Manuel Tresserras deia:

“Mai tanta gent havia parlat i havia viscut en català; encara que mai, tampoc, ho havia fet enmig i al costat de tanta altra gent que no en participa. Es tracta, però, que les opcions depenguin més de la voluntat de cadascú que no pas de les circumstàncies. Els processos potser seran lents. Però pensem que tot l'anterior s'ha pogut assolir sense imposicions, per invitació. Per lliure elecció. Contracorrent. Amb esforç. Coincidint amb l'augment del predomini aclaparador de les grans llengües i cultures globals. [...] Conscients com som de la nostra fragilitat, que la història ha anat posant en evidència, però convençuts de les nostres possibilitats, no hauríem de témer res que ens pogués fer alterar la direcció escollida.”

Ara jo diria que aquestes afirmacions pecaven d'optimisme. La mundialització de la cultura i, sobretot, aquesta revolució digital que ens ha posat les eines a les mans perquè ens comuniquem sense intermediaris, sí que em sembla que ha afeblit l'ús del català. Perquè el món sense fronteres i la manca de prou suport oficial a la nostra cultura, una cultura sense estat, o amb un estat que no solament no l'afavoreix sinó que hi juga obertament a la contra, ens han afeblit. Com a mínim han afeblit aquesta consciència de voluntariat, d'invitació a què apel·lava l'ex-conseller de Cultura. I ens ha fet més febles la manera com els poders de l'Estat, a través de la Constitució espanyola, han trinxat el territori cultural i han impedit la lliure circulació de productes culturals dintre de la comunitat lingüística, tant en l'ensenyament com en la publicació de llibres i en l'espai audiovisual. D'aquí ha sorgit una altra vegada una mena de diglòssia que, afegida a la modernitat líquida, està diluint els projectes culturals en llengua catalana.

L'anàlisi hauria de ser més profunda, i no tinc eines per fer-la. Citaré només alguns exemples que he viscut. L'àmbit de la literatura s'ha transformat molt. No hi ha crítica acadèmica ni militant, però sí que hi ha una presència massiva d'editors i d'autors a les xarxes, i també d'alguns mediadors culturals, que fan la seva feina amb blogs (cada vegada menys visitats), revistes i diaris digitals i a través de canals de YouTube o d'Instagram. La proliferació de títols i la seva caducitat quasi immediata fan que escriure en català sigui poc rendible i que tenir un canal en català sembli poc eficaç. Força autors que conec han provat d'escriure en castellà amb la idea d'abastar un mercat més gran o de tenir més lectors, però els resultats no han estat gaire millors. Potser no ens hem adonat que els nostres competidors més directes són les sèries i que, a diferència de l'època de *Dallas*, *d'Estació d'enllaç* o de *Mitges de seda*, ja no som capdavanters, ni tan sols competitius, en sèries catalanes o en català. Mentrestant, la major part de festivals de literatura popular a casa nostra, sobretot de novel·la negra, es fan majoritàriament en castellà, per allò de convidar gent “coneguda”, que sempre és gent de fora i que acaba provocant situacions tan estranyes com que hagi d'acabar parlant en castellà d'una novel·la que només s'ha publicat en català.

La manera com connectem amb el públic i amb altres autors és però divertida. Tot i que acaba sent ruïnosa, perquè aquí, a diferència dels festivals francesos o italians, la gent no compra els llibres dels autors que hi participen. Aquí la gent no llegeix literatura –o, diguem-ne, ficció–, i encara menys poesia. I quan llegeix, ho fa majoritàriament en castellà. La part positiva de la modernitat és que la presència a les xarxes ens permet el contacte directe amb una quantitat ingent de lectors que comenten les obres directament amb els seus autors preferits i hi interactuen, cosa que, donada la solitud de l'acte de l'escriptura literària, és molt d'agrair. Veiem néixer i créixer argots de la modernitat, veritables pastitxos d'anglès i castellà que fan posar les mans al cap a alguns que vaticinen la fi de les llengües, sense tenir en compte que els argots sempre han estat argots, parlars que es mouen en uns àmbits concrets al marge dels codis compartits de les llengües. Hi llegim els piulets del filòleg Enric Gomà, que es queixa de la mala qualitat del català actual, el col·loquial i l'estàndard. En canvi, rituals presencials del passat, com són les presentacions de llibres o els clubs de lectura ja no interessen gaire (per no dir gens) als sectors més joves de la població, que prefereixen el format virtual. O el format "festa". Em vaig trobar fa poc amb la paradoxa d'haver preparat amb una companya un joc de realitat virtual per a la presentació de la meua novel·la *Quimera* i haver-ho de deixar córrer perquè el públic, d'una mitjana de seixanta anys, s'atabalava. Els joves, a qui anava destinada la sessió, no hi eren, perquè el format de l'acte era un format de gent gran que organitzava gent gran.

Sobre la lectura en català, el passat mes de març vam tenir una discussió a Twitter en la qual es van veure implicats una llibretera nascuda als anys vuitanta i altres persones de la seva generació i els filòlegs Pau Vidal, Anna Maria Villalonga i jo mateixa. La llibretera fotografiava la seva darrera compra de llibres. Tots eren traduccions en castellà. Li vaig preguntar si no n'hi havia cap en català que li interessés, original o traduït, i es va enfadar molt, adduint que ella era independentista però que llegia i parlava com li donava la gana, que preferia llegir autors estrangers perquè era cosmopolita i que les traduccions al català eren dolentes. Pau Vidal li va voler fer veure que de bones i males traduccions n'hi ha en totes les llengües, Anna Maria Villalonga li va recordar que defensar la llengua era una empresa de tots, i llavors la llibretera ens va dir que això eren idees de convergents nostàlgics, que què ens havíem cregut de voler donar carnets de bons i mals catalans, i ens va blocar. Pau Vidal escrivia després: "La trampa del bilingüisme que ens ha colat Espanya i que tan alegrement ens hem empassat ha donat fruit: tenim una generació jove que n'ha fet un dogma i no n'accepten el menor qüestionament. La conversió definitiva de la víctima en botxí".

Aquesta és la idea: ser modern i progressista és defensar el bilingüisme i acabar en aquella diglòssia que ens pensàvem que podíem bandejar fa quaranta anys. Defensar el català és cosa de vells, de l'època de Jordi Pujol, d'una Catalunya rànica i caduca que vol imposar el seu model sobre uns joves que no s'hi doblegaran.

Però no és del tot veritat. Al costat d'aquesta mena de reaccions, hi ha joves que escriuen uns textos potents en un català sòlid, veritables valors de present i de futur. Amb vint-i-pocs anys, aquests personatges existeixen i ens fan salivar. Però veurem què passa quan creixen professionalment si es troben deseparats. Tenim el deure d'ajudar-los a sortir-se'n.

Hi ha joves que es fan perfils d'Instagram o canals de YouTube en castellà o en anglès perquè volen ser *influencers* i arribar a més destinataris. Alguns –pocs– hi parlen de llibres, però la majoria no són llibres de literatura catalana, encara que n'hi ha alguns, i bons, en català. També hem vist paradoxes com el cas de diaris en català que per fer referència a obres traduïdes citen el títol de la traducció castellana encara que n'hi hagi en català. Això demostra una mentalitat subordinada.

A la xarxa i a les plataformes digitals hi ha molts continguts en català, però en els canals preferits pels més joves no tant. I si no hi ha continguts per a gent jove en català en aquesta mena de canals, els usuaris pensaran que no és modern. Em fan gràcia aquelles persones que a YouTube expliquen en castellà com es fan melindros, panellets, un fricandó o la salsa de la calçotada, abandonant el català perquè no els permet arribar “a tothom”. Que deixen de parlar de llibres catalans perquè el públic és massa petit. El *Game*, tal com anomena Baricco aquesta realitat virtual en la qual hem anat construint un món duplicat i per la qual ens podem moure com en un joc, ens ha promès que tindriem accés a la totalitat d'aquest món, i de fet no hi ha límits. De manera que comprenc que no ens sapiguem resignar a quedar-nos en l'espai d'una tribu. I això ens torna a portar a la diglòssia.

Com s'ha de fer? No ho sé. Els meus néts miren sèries de dibuixos de les múltiples plataformes en castellà o en anglès. Fins i tot els tutorials de plastilines animades del YouTube són en castellà o en anglès. Per què no n'hi ha més en català? Per què no es treballa per crear continguts per a criatures de menys de tres anys, de menys de sis anys? Crear continguts per als adolescents és fer tard. Observo els meus néts. Vistes *Les tres bessones* i quatre barrufets, s'ha acabat el repertori. Després la gent s'admira que criatures que parlen català juguin al pati de l'escola en castellà. El seu imaginari és ple d'herois i heroïnes meravellosos en castellà. El meu nét petit, que amb dos anys passava el ditet per la pantalla del televisor provant de canviar d'aplicació, és d'aquesta generació massa òrfena de continguts en català. Perquè les criatures, encara que a la classe de la meva néta gran sovint els posen l'InfoK, ja no miren televisió. Però són criatures intel·ligents. Tenim un jovent inquiet que vol un país lliure i un món habitable. Que surt al carrer i ho fa en català. I és modern perquè ho fan ells.

Necessitem un estat. Som en un moment crucial però molt engrescador. Perquè molt encara està per fer i molt és possible. Aquest any 2019 la Plataforma per la Llengua ha fet públic un informe en què es diu que la llengua dels jocs a les escoles és majoritàriament el castellà, malgrat la immersió lingüística, que s'endevina més teòrica que real. També diuen que les transmissions televisives del Barça en català han caigut del 19,5% al 3,9% en deu anys. També diuen que només una de cada deu tesis doctorals s'escriu en català. Malgrat això, són consultables a Internet més de 14.000 termes legals en català. La Viquipèdia ja té més de 600.000 articles en català. El català és entre les 40 llengües del nou traductor simultani de Google, però el guiatge de veu de Google Maps és en 53 llengües; incloses totes les europees de dimensions similars a la nostra, llevat del català. El català es consolida a Telegram com una de les setze llengües oficials de la plataforma de missatgeria. En vint anys d'existència, Softcatalà ha traduït 155 programes, un total de més de nou milions de paraules.

Per acabar, tornem al *Game*. Hi ha un joc de similituds en el discurs d’Alessandro Baricco que m’interessa especialment. Remarca que la possibilitat de viure en l’ultramón del que és virtual, el *Game*, com l’anomena, tan atractiu per a les generacions digitals però també per als qui venim d’un passat analògic, és similar a alguna cosa que ja teníem: la literatura, el teatre, les ficcions. Es tracta, en tots els casos, de construir un món fora de la realitat quotidiana, al qual es pot accedir; en un cas per la lectura o la contemplació, en l’altre a través del web o de les apps. I que les maneres d’experimentar aquests ultramons, els de l’art i el d’Internet, conviuen sense problemes aparents. El *Game*, però, s’ha carregat tot el sistema d’autoritats i intermediadors de la cultura que hi havia en el passat: “Els antics ultramons han sobreviscut bastant bé, però no es pot dir el mateix de les elits que en mantenien el control [...] tot el sector d’intel·ligències i habilitats que els rodejava s’ha demostrat tan inadequat per al *Game* que ha lliscat de manera inexorable cap a zones vagament crepusculars”. Aquest desplaçament afecta la crítica tradicional –literària, teatral, musical, cinematogràfica...–, però també la classe dirigent de la indústria cultural o les autoritats acadèmiques que custodien el saber i la memòria. La centralitat que tenien al segle xx ha desaparegut (Baricco 2019:317).

És possible que l’era digital elimini aquests ultramons del passat, les formes tradicionals d’experimentar l’art, el teatre, el cinema, la literatura? Com tota cultura que apareix de sobte, sense història, diu Baricco, l’era del *Game* troba en aquests ultramons un passat per a una civilització que no en té. Una compensació “humana” per a una humanitat que ha decidit posar el seu futur en mans de les màquines. Mentre puguem usar un artefacte com un llibre, que és lent, que no té links, que avança linealment, que comença i acaba, continuarem sent humans, diu Baricco (Baricco 2019:317). I avisa: aviat les generacions que han nascut després del 2007 començaran a agafar les regnes del futur. Que aquestes generacions combinin l’humanisme amb el progrés de la intel·ligència artificial és el que garantirà salvar una identitat de l’espècie (Baricco 2019: 330).

I la llengua? Tot dependrà del que haguem sembrat mentre creixen aquestes generacions. El futur és dels joves, i caldrà que fem costat al nostre jovent

* * *

Nota

1. Vegeu: <<https://www.uoc.edu/in3/cat/projectes/hermes.html>> [Data de consulta: 28/10/2019].

Impacte de la globalització dels espais de comunicació sobre la llengua. Deu apunts per a l'exploració

Josep Gifreu

Catedràtic emèrit de la UPF i membre de la Secció Filològica de l'IEC

Prefaci

Confesso que aquest viatge d'exploració no l'hauria emprès sense la incitació gairebé provocativa de la presidenta de la Càtedra Pompeu Fabra, la doctora i amiga Teresa Cabré. No tinc clar que pugui resoldre amb el meu viatge pels espais del nostre planeta la qüestió que el títol planteja.

El títol d'aquesta ponència és problemàtic. Dona per descomptat que s'ha produït un fenomen com la globalització dels espais de comunicació. Cosa encara per demostrar. El primer problema, però, rau a definir "espais de comunicació". Ho vaig intentar fa uns trenta anys en l'elaboració de l'informe prospectiu *Construir l'Espai Català de Comunicació*. En aquella ocasió vaig avançar un assaig de definició en aquests sentit: un espai de comunicació pot entendre's com la capacitat efectiva de control sobre l'estructuració i el funcionament del sistema general de la comunicació social present en un territori a través de diversos mecanismes i actuacions de caràcter polític, econòmic i cultural. Els components bàsics de la delimitació d'un espai de comunicació són dos: la identitat i la diferència. I sostenia allí que la identitat requeria quatre components fonamentals: una llengua pròpia, un territori viscut, uns rituals mediàtics i uns referents propis (Gifreu 1991: 240-244).

No estic segur, però, que aquell assaig de definició sigui prou ajustat a les noves exigències de comprensió de l'actual fase de globalització de la comunicació i de les llengües. Aquesta intervenció només pot aspirar a ser una primera exploració sobre l'enunciat. M'ha semblat que la fórmula més assumible i menys temerària era abordar-la i presentar-la en forma de deu apunts. No pas per resoldre l'enunciat, però sí per apuntar algunes línies d'exploració i de reflexió sobre la nova Babel que la globalització de les comunicacions i la cursa per la colonització del ciberespai ens deixen en herència.

1. Paradoxes i dilemes de la “globalització”

Tots sabem què és la globalització. Sobretot si no l’hem de definir. El terme és un recurs recurrent en la conversa i en el discurs. A l’hora, però, de definir aquest anglicisme, haurem de recórrer a un diccionari. El terme *globalització* remet d’entrada al seu contrari, el de *localització*. Global reclama local i s’hi oposa. Una banalitat que ja ens suggereix un cúmul de paradoxes i de dilemes.

A tall d’inventari, podríem avançar alguns dels dilemes que els diferents observadors i estudiosos del fenomen han plantejat i discutit:

- Identitat cosmopolita vs. identitat nacional
- Homogeneïtzació cultural vs. heterogeneïtzació
- Comunicació global vs. històries locals
- Llengua comuna universal vs. llengües naturals

Aquests dilemes sintetitzen algunes de les grans paradoxes que la vida diària dels humans del segle XXI estem vivint per transitar cada vegada més del món local al global i del global al local. En posaré dos exemples.

Un exemple pròxim: *Les de l’hoquei*

Una telesèrie catalana, *Les de l’hoquei*, es pot veure ara, després de l’emissió per TV3 (abril-juliol del 2019), arreu del món en català gràcies a la plataforma Netflix. Aquesta sèrie juvenil i feminista va ser ideada com a treball fi de carrera als estudis de Comunicació Audiovisual de la Universitat Pompeu Fabra, produïda per productores catalanes (Televisió de Catalunya i Brutal Media) i rodada en llengua original en català. Òbviament, els referents de *Les de l’hoquei*, un equip de noies joves que pretén competir en aquest esport, són estrictament locals.

La paradoxa de les avui tan celebrades telesèries és la següent: mentre aspiren a esdevenir produccions d’interès global, apel·lant sobretot a les emocions i al drama, personal o col·lectiu, els seus referents són predominantment locals. Pensem en les telenovel·les llatines, en les sèries europees o fins i tot en les grans clàssiques nord-americanes (com per exemple *The Sopranos*, *The Wire*, *Friends*, *House of Cards* o *Breaking Bad*). Certament, hi ha algunes excepcions, com la famosa *Game of Thrones*. Però són excepcions.

Un exemple llunyà: *National Geographic*

Traveller, un dels molts productes de la marca National Geographic, aportava aquesta informació sobre Catalunya aquesta tardor al milió de seguidors dels EUA: “Catalunya està separada d’Espanya per la seva història, la seva llengua, els seus paisatges, la seva cultura i la seva cuina”. La corporació National Geographic es presenta com a marca global. Des de la seva web, defineix així *globalització*: “Globalization is a term used to describe how trade and technology have made the world into a more connected and interdependent place”.

La breu descripció de National Geographic, una marca nascuda a Nova York el 1888 i avui comprada pel gegant The Walt Disney Company, ens amaga una doble paradoxa. D'una banda, parla de globalització una de les organitzacions més grans del món dedicada a l'educació i a la ciència, amb canals de televisió d'audiències mundials, que projecta una mirada predominantment occidental sobre les “geografies” del món, i que no obstant això es pretén “nacional”. L'altra paradoxa és l'atribució de les claus explicatives de la globalització al comerç i a la tecnologia, sense cap referència als processos històrics de colonització cultural i lingüística.

La definició de National Geographic correspon a una visió tecnocràtica i neoliberal de la globalització. És la visió que els EUA aconseguiren de plasmar i regular amb l'Organització Mundial del Comerç (OMC, 1995). L'OMC representa la victòria de les forces mundials que propugnen la desregulació de tots els mercats, també en el camp de la cultura i de la comunicació. És en part el triomf de la doctrina del “free flow of information”, tan combatuda pels vells representants del Nou Ordre de la Informació i Comunicació (NOMIC) dels anys setanta i vuitanta a través de la UNESCO.

La UNESCO ha estat un actor internacional de primer ordre en el debat polític sobre la globalització. En certs moments ha actuat com l'única instància global de presa de consciència sobre l'impacte dels fluxos de les comunicacions en la configuració de les actuals comunitats humanes. En recordaré dos moments de singular transcendència: l'aprovació i les conclusions de l'Informe MacBride (*Un sol món, veus múltiples*, 1980) i l'adopció el 2001 de la Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural i el 2005 del Conveni sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals.

El Conveni representa un autèntic tractat internacional per a la defensa i protecció de la diversitat cultural, entesa com a “diversitat de les expressions culturals”. La Declaració va obtenir un amplíssim consens, però amb la significativa oposició dels Estats Units d'Amèrica (com ja havia passat en l'aprovació de l'Informe MacBride). Significà el triomf de l'estratègia que apostava pel reconeixement de la cultura com un sector específic d'interès públic, no reduïble a mercaderia, i susceptible de polítiques públiques “proteccionistes” (Frau-Meiggs 2002). L'oposició dels EUA (de George Bush, fill) als acords és significativa: els EUA pretenien i pretenen un escenari mundial lliure de traves comercials també per als productes i serveis culturals i sobretot audiovisuals (segona font d'ingressos exteriors dels EUA!), que entén com a indústria de l'entreteniment. En l'altre costat, un conjunt d'estats liderats pel Canadà i França, amb el suport de la Unió Europea, defensaren la procedència i la necessitat de l'anomenada “excepció cultural”, que a la Unió Europea, per exemple, ha permès d'establir quotes de “produccions europees” com les previstes en la Directiva de Televisió sense Fronteres (ara Directiva de Mitjans i Serveis Audiovisuals).

2. El debat sobre la globalització

Òbviament, seria massa temerari voler aportar aquí una síntesi del magne debat actual sobre la globalització. La meua única pretensió és emmarcar en el debat general el més específic sobre la globalització de les comunicacions i el seu impacte en les llengües i cultures.

Al voltant del debat específic sobre la globalització en el camp de la cultura i la comunicació hi ha una literatura científica immensa. Fou el tema de moda durant els anys noranta. Aquí només faré referència a uns pocs autors. I començaré citant una mena de conclusió d'una autoritat mundial sobre la nova era. Manuel Castells començava el seu assaig *Globalització i identitat* (2004) amb aquesta afirmació:

“Durant els darrers quinze anys han coexistit en el món el desenvolupament del procés de globalització i una refermança de diverses identitats culturals: religiosa, nacional, ètnica, territorial, de gènere i d'altres d'específiques. Els dos processos es desenvolupen alhora. I, segons la meua opinió, no es tracta simplement d'una coincidència històrica, sinó que hi ha una relació sistèmica” (Castells 2004).

Des de l'antropologia, Roland Robertson (1992) introduí el neologisme *glocalització*, amb què proposava compensar el de *globalització*: la seva proposta teòrica sosté que la glocalització és un “refinament” de la globalització, i que els dos fenòmens conviuen, és a dir, allò local condiona allò global i viceversa. Es tracta d'una posició discutida. Alguns autors mantenen exactament el contrari: local i global s'exclouen, i amb l'actual fase de la globalització, allò local “serà només un instrument del capitalisme global”. Aquesta perspectiva és la que sostenen els teòrics de l'economia política, que veuen la globalització com la victòria del capitalisme devaluant les democràcies, debilitant els moviments progressistes i imposant polítiques d'homogeneïtzació. Com han examinat Curran i Park (2000), a l'altre extrem els teòrics culturals l'entenen com un procés d'un creixent diàleg internacional, empoderant les minories i generant solidaritats. Però, com remarquen els dos autors citats, una i altra perspectiva menystenen la importància que té encara l'estat nacional en la determinació del sistema mediàtic.

Autors situats en els anomenats *estudis postcolonials*, com Homi Bhabha (1994), Arjun Appadurai (1996) o Néstor García Canclini (1990), intenten comprendre els fenòmens complexos entre local i global recorrent a la nova categoria de “cultura híbrida” o “hibridització”. Aquesta perspectiva centra l'interès en els espais de contacte, de conflicte i de negociació, entre grups, identitats i cultures diferents. Però també apunta a la consideració de “tercers espais” entre local i global i entre resistència i assimilació.

Ara bé, el gran debat sobre globalització cultural i comunicativa dels anys noranta i posteriors a penes ha incorporat en l'estudi, reflexió i prospectiva un component clau dels fenòmens imbricats, com és la llengua. És a dir, com queden afectades les comunitats lingüístiques, especialment les més febles i vulnerables (Goggin i McLelland 2009). En l'àmbit català, cal destacar una excepció: la magnífica aproximació a aquesta problemàtica realitzada pel lingüista Albert Bastardas (2006) adoptant la perspectiva d'una ecologia “glocal” de les llengües. A nivell internacional, l'interès per al futur de les llengües en ple tsunami globalitzador de comunicacions, informacions i produccions culturals sembla interessar només a lingüistes i sociolingüistes, però no pas a sociòlegs, antropòlegs, politòlegs o economistes.

3. El ciberespai i les noves coordenades d'espai i temps

Parlar de *ciberespai* evoca automàticament una categoria clau en la història del pensament, la categoria d'*espai* (*space*). I en la perspectiva fenomenològica la categoria d'espai enllaça amb la de *lloc* (*place*). La distinció entre *lloc* i *espai* que teoritzà l'antropòleg francès Michel de Certeau a *L'invention du quotidien* (1980) és avui d'un interès renovat. Per a De Certeau, el lloc és una posició, la de l'indret que ocupa un cos "al costat" d'un altre. L'espai, en canvi, és el producte d'un conjunt de vectors que converteixen un indret en un "lloc practicat", en un "lloc viscut", en un "espai de vida". Per exemple, un carrer, lloc definit pels urbanistes, es transforma per l'acció dels usuaris en espai de vida. Aquesta conceptualització de l'espai no està gaire lluny de la proposada pel sociòleg Henry Lefebvre en el seu darrer llibre, *La production de l'espace* (1974), en el qual posa en relleu la importància política de l'espai i de les condicions de l'apropiació social de l'espai.

Aquí, però, ens interessa abordar el salt conceptual que comporta la consideració del ciberespai com a nova realitat social, cultural i política, destinada a condicionar la vida i el comportament dels humans a tot el planeta. És a dir, el ciberespai com a nou "lloc de vida".

L'entrada del diccionari de l'IEC el defineix així: "Ciberespai. Espai virtual en què els internautes interaccionen mitjançant una xarxa telemàtica". Entendre aquesta nova realitat com a "espai virtual" ens situa en el cor de la paradoxa. Les seves característiques –ubiquïtat, instantaneïtat, simultaneïtat, interactivitat, mundialització– no neguen tota referència geogràfica? Pel que fa a la comunicació i a la cultura, no tendeixen a esborrar orígens i identitats de les expressions i produccions lingüístiques i culturals?

En la tradició dels estudis de la comunicació hi ha un llibre ja clàssic que pretengué avançar una resposta al dilema. És la innovadora i suggeridora obra de Joshua Meyrowitz, *No sense of place*, publicada a Nova York el 1984. En la línia del pioner Marshall McLuhan, Meyrowitz argumentava que l'expansió dels mitjans electrònics de comunicació, del telèfon a la televisió, estaven transformant els contextos de les interrelacions humanes fins al punt que ja no importa el lloc on vius o des d'on et connectes. Els mitjans tendeixen a eliminar el sentit de pertinença a un lloc o a una comunitat. Una visió de la paradoxa que culminaria en la identificació d'uns "no-llocs" per excel·lència, tal com els delimità l'antropòleg francès Marc Augé en el seu no menys famós llibre *Non-lieux* (1992). Certament, no podem aplicar la categoria de no-lloc, segons la perspectiva d'Augé, al ciberespai en bloc?

Ara bé, no sols l'espai i el lloc es veuen profundament qüestionats per l'explosió del ciberespai. També l'altra gran categoria o coordenada del coneixement i de l'acció, com és el temps, queda transformada. El ciberespai unifica l'espai planetari. Però també el temps planetari. La interactivitat del sistema digital en xarxa possibilita la posada en pràctica d'un temps únic. Fins a Internet, el temps era local: a partir d'Internet, el temps real és ja mundial. Així ho anunciava un dels teòrics més visionaris d'aquesta revolució, l'arquitecte francès Paul Virilio, que plantejava una "estètica de la desaparició" del cos, i per tant del lloc, en la societat actual. La tele-presència substitueix la co-presència. Virilio (1997) estableix una estreta relació entre velocitat i poder: avui, la velocitat de les ones electromagnètiques facilita "la velocitat absoluta" en el control i la colonització del territori.

La velocitat de la transmissió de la informació esdevé un valor cada vegada més decisiu i determinant en les interaccions i transaccions humanes: de les notícies a les decisions financeres, de les mobilitzacions socials a les operacions militars.

4. Vers una societat de plataformes tecnològiques?

Aquests debats dels anys noranta són anteriors a la irrupció de les grans plataformes tecnològiques, especialment les cinc components del grup GAFAM (Google, Amazon, Facebook, Apple i Microsoft). La “societat-xarxa”, estudiada brillantment per Manuel Castells en els anys noranta, s’ha de passar a entendre avui com a “societat plataforma”, tal com proposa per exemple la investigadora neerlandesa José van Dijck en la seva darrera publicació, *The Platform Society* (2018). L’autora i els seus col·legues plantegen la necessitat d’entendre les plataformes tecnològiques com un autèntic ecosistema: unes, les “cinc grans”, que anomena “infraestructurals”, ofereixen múltiples ofertes i també serveis a tercers; i unes altres, anomenades “sectorials” –com, per exemple, HBO o Netflix–, s’especialitzen a oferir “nínxols” d’activitat.

L’impacte de la irrupció de les plataformes és com un tsunami que ho envaeix tot. Comentaré dos exemples molt diferents d’impactes: la fi de la “televisió nacional” i la revalorització de la veu.

La fi de la televisió nacional?

Fins fa poc, el món de l’audiovisual estava estructurat en dos models de producció i de negoci totalment diferenciats: el model cinematogràfic de tipus industrial –amb tres sectors complementaris: producció, distribució i exhibició– i el model televisiu, amb programació contínua en línia, subjecte a regulacions estrictes a nivell nacional. Hollywood (EUA), Bollywood (Índia) o Nollywood (Nigèria) serien l’exponent paradigmàtic del primer model. La BBC (Regne Unit), la CBS (EUA), l’ABC (Austràlia) o Televisa (Mèxic) en serien exemplificacions del segon.

La confluència entre Internet, tecnologies digitals, dispositius mòbils i grans empreses tecnològiques ha desbaratat aquesta mena de divisió del treball i del negoci planetaris entorn de l’audiovisual. Les televisions “nacionals”, integrades generalment en potents grups de comunicació, públics i privats, es veuen obligades a introduir canvis profunds en les seves estratègies de programació i d’especialització. De manera similar, la crisi afecta els sectors tradicionals dels cinemes nacionals.

El nou valor de la veu

La importància de l’oralitat ja es posà en valor fa anys amb l’adveniment dels mitjans electrònics i l’era Marconi. Un lingüista, Walter J. Ong (1982), destacà l’interès de distingir entre l’“oralitat primària”, la natural, aquella en què tothom parla sense intermediaris tèc-

nics, i l'“oralitat secundària”, derivada de l'escriptura i de les altres tecnologies de l'expressió. Si amb l'aplicació de l'electrònica a la comunicació, des de la ràdio fins a la televisió, passant per la telefonia i pel cinema sonor, la reproducció de la veu humana ha estat el gran avenç de la comunicació interpersonal i de masses, ara el salt encara es preveu molt més decisiu. Ara els experts pronostiquen la nova revolució de la veu com a interfície “natural” entre persones i màquines. Ja ni caldran pantalles per fer cerques (Internet del coneixement) o per donar ordres (Internet de les coses). Els “gurus” de les TIC anuncien que el 2020 la meitat de les cerques per Internet es faran per mitjà de la veu directa.

Des del punt de vista de les llengües naturals, la revolució de la veu representa una nova frontera: reclama la disponibilitat d'assistents virtuals per al reconeixement de veu en cada llengua que pretengui ser utilitzada en la nova generació d'Internet. Les grans tecnològiques ja disposen des del 2016 dels seus propis assistents de veu: Siri (Apple), Alexa (Amazon), Google Voice (Google), Cortana (Microsoft), etc. El 2018 la Fundació Mozilla creà l'assistent Common Voice en codi obert perquè pogués ser adaptat per qualsevol comunitat lingüística (a Catalunya, com veurem, Softcatalà n'estava preparant la seva pròpia versió).

5. Les grans llengües i les seves constel·lacions

Una de les conseqüències dels processos de colonització, especialment els protagonitzats per les potències europees a partir del segle XVI, ha estat la configuració de l'actual mapa de les llengües hegemòniques. Llengües europees com l'anglès, l'espanyol, el portuguès o el francès han aconseguit crear durant l'etapa imperial i després un espai de comunicació vertebrat entorn de la respectiva llengua i cultura predominant. Un procés similar van assolir altres grans llengües i cultures com l'àrab, el rus o el xinès mandarí.

Avui, l'anglofonia, la hispanofonia, la francofonia o la lusofonia no sols són unes instàncies de relacions públiques entre les excolònies de cada metròpoli, sinó que conformen també en cada cas una autèntica “plataforma lingüística” d'interès econòmic i comercial, i també d'influència política i cultural. L'ús actual de les principals llengües a Internet és un reflex meridiana de com les llengües dels conquistadors han seguit als imperis. Faré un breu comentari sobre les tres primeres.

Anglofonia

No és casualitat que l'anglès hagi esdevingut “la llengua d'Internet”. Segons estadístiques recents, l'anglès ja ocupa el 54,6% dels continguts d'Internet, i va creixent. Les altres grans llengües que segueixen, a molta distància, són: el rus (6,8%), l'alemany (5,2%), l'espanyol (4,8%) i el francès (3,7%) (el català se situava al 0,1%).

La Commonwealth de matriu britànica posà les bases de l'imperi de la llengua anglesa, com sabem, i l'hegemonia dels EUA des de la Segona Guerra Mundial inventà Internet. La Charter de la Commonwealth, signada el 2013, recorda en un dels motius que la seva

“special strength” resideix en “the combination of our diversity and our shared inheritance in language, culture and the rule of law; and bound together by shared history and tradition; by respect for all states and peoples; by shared values and principles and by concern for the vulnerable”.

Hispanofonia

No m'estendré en la hispanofonia, prou coneguda. Deixi'n-me citar només unes frases del darrer *Informe del español* (2018: 26) de l'Instituto Cervantes:

“En 2018, más de 480 millones de personas tienen el español como lengua materna [...]. El español sería la cuarta lengua más poderosa del mundo, ligeramente por detrás del francés y del chino, y a gran distancia del inglés, que es, con diferencia, la lengua más poderosa del mundo”.

Com s'expressa avui aquest “poder” de les llengües? El mateix informe es cuida d'aclarir-ho: l'espanyol era el 2018 la tercera llengua més utilitzada a Internet i la segona a la Wikipedia, Facebook i Twitter.

Francofonia

Per la seva banda, la francofonia, oficialment l'Organisation Internationale de la Francophonie (OIF), fou creada el 1970 amb la missió central de promoure la llengua francesa. Avui un total de 88 estats o governs hi estan adherits. El segon paràgraf de la Charta de la Francophonie, aprovada el 2005, afirma:

“La langue française constitue aujourd'hui un précieux héritage commun qui fonde le socle de la Francophonie, ensemble pluriel et divers. Elle est aussi un moyen d'accès à la modernité, un outil de communication, de réflexion et de création qui favorise l'échange d'expériences”.

Seguint el model proposat pel lingüista De Swaan (2001), sembla pertinent d'aplicar també al camp de la comunicació la seva concepció de l'organització lingüística mundial com a “constel·lació”: l'anglès es posiciona al centre com a “llengua mundial d'intercomunicació”, acompanyat de llengües “supercentrals” o llengües “de gran àrea comunicativa”, com el xinès, l'àrab, l'espanyol, el francès, el portuguès, l'hindi, el japonès, el rus, el malai o el swahili. Entorn d'aquesta desena de llengües gravitarien un centenar de llengües “centrals”, i entorn d'aquestes, ho farien unes cinc-cents llengües perifèriques. De la resta, fins a les 7.111 llengües encara vives segons l'última edició de l'*Ethnoleg*, unes tres mil, segons l'*Atlas de la UNESCO de les llengües en perill*, estarien abocades a l'extinció (Moseley 2010).

La UNESCO va declarar el 2019 l'Any de les Llengües Indígenes. En aquest sentit, resulta interessant de considerar la proposta del professor Klaus Zimmermann (2019) per a les llengües ameríndies: proposa la conveniència d'adoptar una koiné endoglòssica per preservar les llengües indígenes i no dependre de la koiné exoglòssica (l'espanyol i el portuguès).

6. Netflix o la revolució en el negoci de l'audiovisual

La irrupció de Netflix i l'èxit del seu nou model de negoci audiovisual a través de subscripció i de servei SVOD (vídeo sota demanda per subscripció), amb una oferta immensa i de notable qualitat, explica els 150 milions de clients arreu del món del 2019. D'altra banda, sèries com *Game of Thrones* d'HBO, de 8 temporades i 73 episodis (amb una mitjana de 12 milions d'espectadors en l'última temporada als EUA), s'han de considerar un fenomen cultural –i lingüístic: no es doblà al català, per exemple– de primer ordre. I representatiu de l'impacte de la globalització d'uns valors –polítics, morals, estètics– que vehiculen aquestes superproduccions (a *Game of Thrones*, valors predominants com la violència, la guerra, la dictadura, la tortura, cert “feminisme” feixista, el poder tirà, el menyspreu per la vida...).

Però si fins ara la competència ferotge entre plataformes s'establia sobretot a través de grans sèries, a partir del 2020 el tauler internacional pot variar per la irrupció de nous i poderosos contrincants, com Disney, Amazon i Apple TV+. El que sembla cert és que la competència mundial en el negoci audiovisual es dilucidarà entre les grans plataformes d'origen EUA. Cosa no pas gaire nova: durant dècades del segle xx els Studios de Hollywood ja ho practicaven.

Ara bé, aquesta nova fase de la colonització global d'un sector estratègic en l'economia mundial, com és el macrosector dels diversos productes de l'audiovisual –de les sèries a la música, de les pel·lícules blockbuster als videojocs–, posa en crisi profunda els sistemes i models nacionals del negoci audiovisual, fins ara centrats en la televisió (Corbella 2019). La dinàmica es veu agreujada per la progressiva pèrdua de publicitat dels mitjans tradicionals en benefici de tecnològiques com Facebook o Google.

Allò més determinant, però, per al canvi de paradigma de la circulació de l'audiovisual en l'era digital –i de molts altres productes culturals i d'entreteniment– ha estat i és el lliurament individualitzat i personalitzat dels continguts, sense mediació i amb un progressiu recurs de les tecnològiques als algorismes d'ús i preferència.

Diversos investigadors han posat de manifest el canvi estructural en la circulació de continguts audiovisuals que ha significat el model de negoci de Netflix; un model (SVOD) que estan adoptant les noves o velles plataformes i que difereix radicalment del model de la televisió en línia.

Ara bé, saber exactament quines audiències i quins usos fan els grups lingüístics, per exemple, del catàleg de Netflix és avui un secret que guarda la companyia. Entre l'oferta impressionant del catàleg de Netflix i el comportament lingüístic dels 150 milions de clients s'interposa una caixa negra que no permet de treure'n conclusions.

Com escriu Ramon Lobato (2018: 252): “As a hybrid system combining television, cinema, and Internet technologies, Netflix is naturally responsive to the emergent digital methods such as scraping and big data analytics, but its international catalog system can also be studied in relation to legacy media studies questions –questions about cross-border media flows, global/local dynamics, and audiovisual diversity”.

7. El lloc compta: vers la “regionalització” de la comunicació

Malgrat l'interès disruptiu de la tesi central de *No sense of place* de Meyrowitz (1984), un dels grans clàssics, com he dit, de l'ecologia de les comunicacions, el mateix autor es retractava en part vint anys després defensant el “New Sense of Place and Identity in the Gobar Village” (2005).

Aquesta reconsideració del sentit i de la importància del territori viscut en la formació de sentit i d'identitat em sembla que es correspon amb l'observació empírica de molts fenòmens de la comunicació digital i dels nous mitjans, que apunten a la consideració d'una part nova categoria d'anàlisi geomèdiàtica i segurament geolingüística (Moore 2007).

Estàvem habituats a considerar la pertinència de processos de negociació d'espais a tres escales: local, nacional (estatal) i transnacional. Amb les noves condicions que imposen d'una banda els mercats lingüístics i culturals i, de l'altra, els comercials i financers, em sembla pertinent d'introduir un quart nivell intermedi: l'espai regional, articulats entre el nacional i el mundial. Escrivia Jean-Louis Calvet (2015):

“La mondialisation, dans son aspect linguistique, implique en effet différents types de communication, du cercle familial à l'espace mondial, chaque individu se trouvant au centre de différents réseaux que nous pouvons représenter par une série de cercles concentriques correspondant diachroniquement à l'acquisition de différents registres, variétés ou langues, et synchroniquement à l'usage de ces variétés en fonction du contexte”.

Més en general, proposo de considerar l'emergència d'una gradació d'espais de comunicació intermedis, entre l'espai local i l'espai mundial, articulats a partir de criteris com la identitat cultural, la proximitat territorial i la llengua. Aquesta tendència a la regionalització cultural i lingüística permet visualitzar una redistribució mundial dels espais d'interès i d'influència en els fluxos de la informació, de l'audiovisual i de les produccions culturals on la llengua és fonamental. Parlo dels processos, diversos, complexos i dinàmics, de regionalització a escala global d'una part molt significativa dels fluxos de comunicació, que es van constituint en “espais regionalitzats” de comunicació, llengua i cultura.

Per exemple, Sinclair (2004) ho aplicava a la producció televisiva i audiovisual per a la “regió d'Amèrica Llatina”. Una “regió” inexistente, però que és identificada i anomenada per referència a una llengua (morta), el llatí, i a les dues llengües neolatines, castellà/espanyol i portuguès/brasiler, que són les llengües postcoloniales adoptades com a llengües nacionals hegemòniques per cadascuna de les excolònies, esdevingudes estats independents a partir del segle XVIII (Garreton 1999).

Segurament assistirem en els pròxims anys a una lluita ferotge per l'ocupació –comercial, cultural, lingüística, etc.– dels nous “espais de comunicació regionals”, que evidentment ja no seran els tradicionals de caràcter geogràfic, sinó “ciberespais regionalitzats” en què paràmetres com la cultura, la identitat i la llengua en marcaran el perímetre i el potencial futur.

8. La llengua de les comunicacions i l'ecologia dels nous *gatekeepers*

El problema a dilucidar aquí són els principals controladors (*gatekeepers*) que decideixen quins continguts entren o no en els circuits i quines produccions i expressions, per exemple, culturals i lingüístiques, configuren el catàleg de les seves ofertes i en quines condicions. Limitant-nos a la disponibilitat lingüística de productes i serveis en el ciberespai, em sembla pertinent esbossar un ecosistema amb quatre tipus principals de *gatekeepers*:

1. **Les grans tecnològiques:** segons el país d'origen (els EUA o la Xina), adopten la pròpia llengua natural per defecte, que és en tot cas la llengua d'origen en la traducció a les altres llengües de destinació segons interessos comercials.
2. **Els estats (o agrupacions d'estats):** són instàncies polítiques que, per raó de la defensa d'interessos nacionals, imposen determinades condicions a les plataformes per operar en els respectius territoris. Exemple: les quotes d'"obra europea" imposades per la UE a Netflix.
3. **Empreses privades i entitats civils:** inclouria des de grans multinacionals (grups de comunicació, banca, alimentació...) fins a empreses culturals (editorials, universitats, museus...) i entitats sense ànim de lucre (fundacions, ONGs, moviments socials...). Totes han de prendre opcions sobre la llengua o llengües preferents d'expressió i relació al ciberespai.
4. **Els usuaris:** en un entorn digital en xarxa, els usuaris es converteixen en *gatekeepers* també de la llengua preferent. Els usuaris apliquen una llengua a les seves actuacions al ciberespai (orals, escrites, audiovisuals) d'acord amb criteris estratègics (per a tal actuació, tal llengua), cosa que troba el feedback de les plataformes a través de les dades massives, o *big data*, i dels algorismes d'ús i preferències.

Apunto aquí la hipòtesi que la nova ecologia de les llengües vindrà molt determinada per la interacció d'aquests quatre blocs d'actors en la presa de decisions sobre els usos lingüístics a cada nivell i pel camp de força que cada grup d'actors hi podrà sostenir.

Però crec pertinent i oportú de considerar en particular la importància creixent de la interacció entre les plataformes i/o empreses i els usuaris en la configuració de "règims lingüístics" preferents: a partir del tractament de les *big data* sobre el comportament lingüístic dels usuaris, les empreses subministradores de productes i serveis de comunicació aplicaran un "règim" o un altre, en funció de les comunitats d'usuaris. En aquest sentit, el cas de YouTube mereix una especial atenció pel seu interès tant des del punt de vista comunicatiu com lingüístic.

Des del punt de vista comunicatiu, YouTube és una plataforma de vídeos única, en línia i en oberta, la segona "website" més visitada d'arreu. No hi ha estadístiques sobre el total de canals i vídeos de YouTube: alguns estudis (Vonderau 2016) en calculaven per al 2015 més de tres mil milions, agrupats segons Bärt (2018: 22) en divuit categories (Autos & Vehicles, Comedy, Education, Entertainment, Film & Animation, Gaming, How To & Style, Movies, Music, News & Politics, Nonprofits & Activism, People & Blogs, Pets & Animals, Science & Technology, Shows, Sports, Trailers, Travel & Events).

Des del punt de vista dels usos lingüístics, YouTube és una plataforma que dona tot el protagonisme a l'usuari com a editor, com a creador d'un punt de vista audiovisual. No sols a l'usuari individual, sinó també a l'usuari col·lectiu o al moviment social o a l'empresa. De manera que és l'usuari qui exerceix un control perfecte sobre el text –oral, escrit, audiovisual– amb què efectua l'emissió.

(Obro parèntesi: gràcies a YouTube, una cantant d'origen català, Rosalía, aconseguia entre març i octubre del 2019 un rècord històric. Amb la cançó “Con altura”, Rosalía superava els mil milions de visualitzacions. La pregunta en el nostre context és: si Rosalía la cantés en català, no obtindria un èxit similar? Potser algun dia ho provarà... Tanco parèntesi).

9. Lògiques d'articulació dels espais geolingüístics de comunicació

Una de les virtuts reconegudes a l'era de l'espai virtual o digital en xarxa és la il·limitada capacitat d'autonomia d'acció i d'intervenció, també en el camp comunicatiu i en el camp lingüístic, que permet als usuaris i als col·lectius –moviments socials, comunitats ètniques, entitats culturals, etc.– que n'aprofiten les potencialitats.

En aquest sentit, proposo una hipòtesi de comprensió de les relacions entre la nova ecologia de les comunicacions en el ciberespai i l'ecologia de les llengües, una hipòtesi de treball que distingeix quatre nivells principals de dinàmiques o “lògiques d'articulació”:

- a) **Lògica tecnomediàtica**, que busca i imposa l'anglès com a *lingua franca* global.
- b) **Lògica geolingüística**, que organitza les “regions” d'intercanvi al ciberespai en funció de la llengua de preferència.
- c) **Lògica de proximitat**, que emfatitza al ciberespai les experiències de vida i relació locals particulars.
- d) **Lògica d'usuari**, que respon a la selecció dels usuaris a partir de la seva capacitat “editorial” que li faciliten els dispositius digitals en xarxa.

Quant a *a)*, no cal insistir en la posició única de l'anglès en la gran majoria d'aplicacions i d'intervencions en l'espai global d'Internet. La dinàmica de *b)* ens situa en una tendència clau per entendre la configuració de la nova ecologia dels geociberespais de comunicació vertebrats per la llengua. Suggerixo que la tendència es manifesta en dues direccions. D'una banda, oferint productes i serveis amb acompanyament d'un ventall (limitat) d'opcions lingüístiques segons àrees geolingüístiques o acceptant certes regulacions dels estats nacionals. Per exemple, Netflix incorporava a l'octubre del 2019 un total de 26 llengües de doblatge “oficials” (entre les quals no hi havia el català), tal com constatava la Wikipedia en anglès (consulta a 1-11-19):

“As of October 2019, Netflix officially supports 26 languages for user interface and customer support purposes: Arabic (Modern Standard), Chinese (Simplified and Traditional), Czech, Danish, Dutch, English, Finnish, French, German, Greek, Hebrew, Hungarian, Indonesian, Italian, Japanese, Korean, Norwegian (Bokmål), Polish, Portuguese (Brazilian

and European), Romanian, Spanish (Castilian and Latin American), Swahili, Swedish, Thai, Turkish and Vietnamese”.

D'altra banda, l'altra direcció es mostra promovent organitzacions d'abast regional d'intercanvi per raons de comunitat de llengua i/o de proximitat cultural. Un exemple representatiu seria la iniciativa Retina Latina, una plataforma digital del cinema produït en espanyol a l'Amèrica Llatina, d'accés gratuït, promoguda per sis països (Bolívia, Colòmbia, l'Equador, Mèxic, el Perú i l'Uruguai). L'audiovisual de ficció de l'espai iberoamericà (en espanyol i en portuguès) ha merescut l'estudi sistemàtic de la seva evolució a través de l'Observatori Obitel (2017).

Quant a la lògica de *c*), no m'hi detindré, perquè la seva eficiència i utilitat des del punt de vista comunicatiu –bona part de les activitats dels mèdia, des de la política fins a l'esport, es dediquen a temes de proximitat– els obliga a incorporar a les seves activitats informatives i comunicatives les llengües de les comunitats locals a les quals s'adrecen. I finalment, pel que fa a *d*), convé prestar atenció als fenòmens d'intervenció en l'esfera internacional a partir de decisions personals (per exemple, de cantants, científics, artistes plàstics, activistes socials, etc.) i, sobretot, de moviments socials i polítics que troben en Twitter, Facebook, YouTube, Whatsapp, Instagram, etc., plataformes d'accés, de comunicació i d'acció.

En aquest nou marc de reformulació dels espais geolingüístics potser seria oportú d'introduir una nova categoria de “minories”. Habitualment s'ha parlat de “minories nacionals”, “minories ètniques”, “minories lingüístiques”, “minories religioses”, etc. En l'era digital en xarxa, amb una concentració progressiva dels fluxos de comunicació i cultura en mans de grans plataformes, potser haurem de començar a parlar d'una nova classe de minories, les “minories ciberlingüístiques”, i defensar els seus drets lingüístics col·lectius. En aquest sentit, i ampliant la crítica d'autors com Kraus (2018), la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries ha quedat obsoleta, no sols per la nova ecologia de les llengües, sinó també per les polítiques identitàries, quan no obertament xenòfobes, dels estats nacionals establerts.

10. Perspectives per a la catalanofonia

Si abordem finalment les perspectives del procés de globalització per a la “catalanofonia”, per usar l'afortunat terme de Pradilla (2015), la valoració de l'impacte requereix prudència i una capacitat de matisació difícil de precisar i de resumir en poques ratlles.

Una primera observació sobre la situació actual del català als mèdia i a les xarxes en l'univers de la catalanofonia: és ben sabut que la situació i la dinàmica actuals de la presència del català als mèdia, als serveis de comunicació, a les xarxes socials i a Internet en general presenten llums i ombres. En alguns aspectes i alguns àmbits, el català progressa, i en d'altres, la regressió és important.

La valoració general de les perspectives del català davant l'era digital origina també una dicotomia entre “apocalíptics” i “integrats”. Per exemple, una mostra de visió apocalíptica:

el reportatge *Llenguafèrits* de TV3 (30 minuts de 30 de juny del 2019); o una mostra de visió més “integrada”: l’article de la directora general de Política Lingüística, Ester Franquesa, al diari *Ara* (18 de juliol del 2019), en què valorava els resultats de l’Enquesta d’Usos Lingüístics del 2018. Per cert, aquesta important enquesta, repetida cada cinc anys des del 2003, obvia tota pregunta sobre hàbits i usos lingüístics d’accés als mitjans, als serveis de comunicació i a l’ús de les xarxes socials, amb una única excepció: la llengua dels missatges al mòbil.

He fet en altres moments un seguiment de l’evolució del català en l’espai de comunicació i n’he assenyalat punts forts i punts febles (Gifreu 2014). Aquí em limitaré a destacar alguns elements que em semblen estratègics per a la fortalesa del català en el ciberespai.

1) **Iniciatives cíviques.** Entre les línies d’acció més positives en aquest camp, citaria com a principals les iniciatives cíviques empreses amb vista a la normalització del català a Internet. En aquest punt cal recordar d’entrada l’obtenció del domini cultural *.cat* i la gran tasca de la Fundació Punt Cat per facilitar la transició digital per a tot l’àmbit del català.

Una altra iniciativa digna de mencionar: la Viquipèdia, que ha aconseguit una bona posició al ciberespai, amb més de 600.000 articles, 1,5 milions de pàgines i 800 articles qualificats de qualitat.

També hauríem de reconèixer les múltiples iniciatives de la societat civil de tota la catalanofonia per disposar de webs i mitjans al ciberespai en català: des del primer diari digital, *Vilaweb*, fins a centenars de webs d’empreses i entitats, tal com registra el Baròmetre de l’Ús del Català a Internet Wiccac (per exemple: les 358 webs del sector de vins i caves, un 97,55 % del total).

Entre aquestes iniciatives convé recordar i destacar la labor impagable de Softcatalà, l’associació civil que des de 1997 està treballant desinteressadament per a l’ús del català a la informàtica, a Internet i a les TIC, i que actualment es dedica sobretot a traduir al català el programari informàtic i a preparar un assistent de veu en català.

2) **Traducció intensiva.** Si la traducció en els processos de “glocalització” és la clau de volta de l’intercanvi comunicatiu i cultural entre comunitats lingüístiques, les llengües de rang mitjà com la catalana necessiten potenciar els règims de traducció per facilitar l’accés a la producció global. Tenim aquí una capacitat demostrada gràcies a la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals i a les polítiques de la Generalitat, però també a entitats de voluntariat, com Sofcatalà, ja comentada.

En la traducció audiovisual (doblatge + subtitulació), la labor de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals –especialment en cinema i televisió– desplegada des de la seva creació és imponent. El resum de les dades estadístiques que ofereix la base de dades És a dir (eldoblatge.com) mostra la magnitud de l’aportació del grup de TV3 a la normalització del català en l’audiovisual: 4.554 pel·lícules, 197 sèries de televisió (amb 876 episodis), 171 animes, 260 produccions d’animació i 108 d’altra mena, amb un total de 1.175 professionals implicats.

Pel que fa al cinema, la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya impulsa des del 2015 una línia anual d’ajuts al doblatge i la subtitulació de

llargmetratges i de sèries de televisió per a la posterior explotació comercial, ja sigui a través de sales o de plataformes (Nadal: 2019). El cost és considerable: entre 20.000 i 25.000 euros el doblatge d'una pel·lícula i entre 1.000 i 1.500 euros la subtitulació.

Entre les plataformes, Filmin presenta una oferta íntegrament en català (346 títols el 2019, del seu catàleg de 10.000 títols), i Movistar+ incorpora un nombre important de llargmetratges i de sèries subtitulades (per exemple: el 2018, 293 llargmetratges i 324 capítols de 35 temporades de sèries).

Altres iniciatives importants són també els ajuts al doblatge o a la subtitulació en català en el cicle CINC de cinema infantil, la programació dels cinemes Texas de Barcelona i del documental del mes de Docs Barcelona (55 sales en 43 municipis de Catalunya) o en les produccions dels festivals de cinema (el 2018, 596 produccions en versió original subtitulada en català en trenta festivals). La base de dades de la Direcció General de Política Lingüística conté l'any 2019 un total de 5.271 produccions audiovisuals subtitulades, doblades i en versió original en català (5.059 llargmetratges i 212 temporades de sèries, de 264 distribuïdores, 79 països i 93 llengües originals).

3) **La recepció.** Quina recepció aconsegueix aquesta oferta? Les dades d'audiència per programes de TV3 i dels altres canals del grup són del domini públic. Les últimes dades d'audiència del grup de TV3 –un 22% de quota el mes d'octubre del 2019– poden semblar molt positives. Cal, però, relativitzar-les en dos sentits: es tractava d'un mes amb gran interès informatiu per les mobilitzacions postsentència del Procés; i les audiències a Catalunya dels tres grups espanyols (Mediaset, 23'8%; Atresmedia, 23%; TVE1, 6%) sumaven més de la meitat de la quota.

Caldria prestar atenció als canvis d'hàbits i usos que, pel que fa al seguiment dels programes de televisió en segments decisius com són l'infantil o el d'adolescents i joves estan causant les noves tecnologies i xarxes digitals. És un tema d'enorme transcendència per al futur de les pràctiques comunicatives i lingüístiques a la catalanofonia.

Pel que fa al consum de pel·lícules en català en sala, en general les xifres són ridícules. El 2017, per exemple, declaraven haver vist la darrera pel·lícula en català un 11,4% dels espectadors, mentre que un 84,6% l'havia vist en espanyol. En canvi, per Internet el consum de films o sèries en català sumava un 16,6% contra un 70,6% en espanyol. Era un indicatiu de com, en el consum audiovisual, l'accés per Internet pot afavorir la recepció en català si hi ha una oferta disponible àmplia i competitiva.

4) **Dinàmiques problemàtiques.** El temps de la televisió convencional s'acaba, i les servituds de la nova "societat-plataforma" no facilitaran la circulació de produccions audiovisuals en català. La tecnologia ho permet, però els impediments per normalitzar la llengua en els diversos circuits, productes i serveis del ciberespai no seran menors que durant l'era analògica.

Fins avui no hem pogut consolidar un espai de la comunicació en català en mitjans fins ara massius com la ràdio i la televisió. Els intents de reciprocitat televisiva no han millorat significativament l'intercanvi. La situació de A Punt, la nova ràdio i televisió valencianes, sembla lluny d'una capacitat de producció i d'influència al País Valencià.

Els reptes de futur per a TV3 s'emmarquen en el doble context de crisi: la crisi del servei públic, amb pressupostos a la baixa, i la crisi general de la televisió tradicional. Quan serveis públics tan potents com la BBC es replantegen les seves estratègies de producció i distribució davant l'impacte de les plataformes de l'SVOD, què han de fer els petits? Com apunten alguns estudiosos (Donders: 2019), els petits serveis públics, com TV3, IB3 o A Punt, hauran de saber aprofitar el nou entorn amb estratègies com l'oferta de serveis en multiplataforma, l'oferta de serveis diversificats de proximitat, l'enfortiment de la independència editorial i la vinculació a plataformes tecnològiques d'abast "regional" i/o internacional.

Epíleg: tornem al Born. Per una articulació eficaç de l'espai territorial i virtual

He començat comentant algunes paradoxes de la globalització –el cas de National Geographic, la sèrie *Les de l'hoquei*– i acabaré amb una altra paradoxa més teòrica: la necessitat de re-territorialitzar l'espai lingüístic. Sembla contradictori, però en la vila global del ciberespai, disposar d'un territori reconegut com a propi d'una comunitat lingüística esdevé fonamental. El reconeixement implica poder exercir una certa sobirania en el territori pel que fa a la negociació i al control de les activitats de les plataformes i dels grans *gatekeepers*, tal com pretenen fer ara la Unió Europea i els estats membres. Territorialitzar la vila particular en la vila global equival a disposar de mecanismes i recursos –polítics, econòmics, empresarials, professionals, creatius, formatius, etc.– per a la sostenibilitat d'un espai en català de comunicació, articulat alhora en el territori i en el ciberespai.

És cert que l'adveniment i la generalització de l'era digital en xarxa comporta una progressiva "desterritorialització" de la comunicació i la cultura, sobretot pel que fa al consum de productes i serveis. Però cal fer notar dos trets essencials: que el control de la producció i dels recursos financers de les grans plataformes està concentrat en uns territoris i en uns estats concrets; però, alhora, que els fenòmens de "deslocalització" de la producció incorporen nous actors en els circuits globals i/o regionals a partir de les experiències i propostes locals. Mantenir mitjans i iniciatives creatives i de producció relativament potents en el territori de la comunitat –en el nostre cas, els països del català– és la garantia per tenir capacitat de negociació en relació amb el sistema global i/o amb els àmbits de circulació regionalitzats.

Per això són tan importants iniciatives que vertebrin tot el territori del català, per damunt les cada cop més artificioses fronteres administratives i polítiques: iniciatives com el .cat, com la Viquipèdia, com el mercat del llibre o de la música, com *Vilaweb*, com Sofcatalà, per mencionar només alguns casos exemplars. I per això mateix són i han estat tan lamentables els impediments sistemàtics que ha posat l'estat espanyol a la vertebració d'un espai compartit de ràdio i televisió en uns anys en què eren hegemònics en l'ecosistema de comunicació en català.

L'ideal i l'ideari d'una eficient articulació d'un espai de comunicació en català entre el territori viscut i el nou territori virtual o ciberespai requereix amb tota seguretat dues con-

dicions complementàries. Primera, tenir una societat organitzada i mobilitzada amb clara lleialtat lingüística. I segona, disposar d'un estat protector i promotor de la diferència. Sense un estat propi es farà cada dia més difícil i insostenible preservar un geoespai de comunicació en català en l'era digital.

* * *

Referències bibliogràfiques

- APPADURAI, Arjun (1996). *Modernity at Large: Cultural dimensions of Globalization*. Minneapolis, University of Minnesota Press.
- AUGÉ, Marc (1992). *Non-lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité*. París, Seuil.
- BÄRTL, Mathias (2018). "YouTube channels, uploads and views: A statistical analysis of the past 10 years". *Convergence*, 24(1), pàg. 16-32.
- BASTARDAS, Albert (2006). *Polítiques de la llengua i la identitat en l'era 'glocal'*. Barcelona, Institut d'Estudis Autònoms, 50.
- BHABHA, Homi K. (1994). *The Location of Culture*. Londres/Nova York, Routledge.
- CALVET, Louis-Jean (2015). *Language Wars: Language Policies Globalization* [en línia].
- CASTELLS, Manuel (2004). *Globalització i identitat*. Barcelona, Idees 21 [en línia].
- CERTEAU, Michel de (1980). *L'invention du quotidien*. Volum I. *Arts de faire*. París, Gallimard.
- CORBELLA, Joan M. (2019). "Les plataformes de *streaming* desplacen la televisió del centre de l'audiovisual". Observatori de la Producció Audiovisual, UPF [en línia].
- CORPORACIÓ CATALANA DE MITJANS AUDIOVISUALS. *És a dir*. "Base de dades del doblatge al català" [<http://www.eldoblatge.com/>].
- CURRAN, James; PARK, Myung-Jin (ed.) (2000). *De-Westernizing Media Studies*. Londres/ Nova York, Routledge.
- DE SWANN, Abram (2001). *Words of the world. The global Language System*. Cambridge, Polity Press.
- Enquesta d'usos lingüístics de la població - EULP 2018*. Barcelona, Direcció General de Política Lingüística i Institut d'Estadística de Catalunya, Generalitat de Catalunya
- FRANQUESA, Ester (2019). "Les llengües a Catalunya". *Ara*, 18 de juliol del 2019.

- FRAU-MEIGS, Divina (2002). “Excepció cultural’, polítiques nacionals i mundialització: factors de democratització i de promoció de la modernitat”. A: *Quaderns del CAC*, núm. 14, pàg. 3-17.
- FRIEDMAN, Jonathan (1994). *Cultural identity & Global Process*. Londres, Sage.
- GARCÍA CANCLINI, Néstor (1990). *Culturas híbridas. Estrategias para entrar y salir de la modernidad*. Mèxic, Grijalbo.
- GARRETÓN, Manuel A. (coord.) (1999). *América Latina: un espacio cultural en el mundo globalizado*. Bogotà, Convenio Andrés Bello.
- GIFREU, Josep (1991). *Construir l'Espai Català de Comunicació*. Barcelona, Centre d'Investigació de la Comunicació.
- GIFREU, Josep (2014). *El català a l'espai de comunicació. El procés de normalització de la llengua als mèdia (1976-2013)*. València, PUV.
- GOGGIN, Gerard; MCLELLAND, Mark (eds.) (2009). *Internationalizing Internet Studies: Beyond Anglophone Paradigms*. Nova York, Routledge.
- INSTITUTO CERVANTES (2018). *El español: una lengua viva*. Informe 2018. Madrid, Edición Digital.
- KRAUS, Peter A. (2018). “Between minority protection and lingüistic sovereignty”. *Revista de Llengua i Dret*, 69, pàg. 6-17.
- LEFEBRE, Henry (1974). *La production de l'espace*. París, Anthropos.
- LOBATO, Ramon (2019). *Netflix Nations. The Geography of Digital Distribution*. Nova York, New York University Press.
- LOBATO, Ramon (2018). “Rethinking International TV Flows Research in the Age of Netflix”. *Television & New Media*, 19 (39), pàg. 241-256.
- MEYROWITZ, Joshua (1985). *No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior*. Nova York, Oxford University Press.
- MEYROWITZ, Joshua (2005). “The Rise of Glocality: New Senses of Place and Identity in the Global Village”. A: K. Nyiri (ed.). *A Sense of Place: The Global and the Local in Mobile Communication*. Viena, Passagen Verlag.
- MOORES, Shaun (2007). “Media and Senses of Place: On Situational and Phenomenological Geographies”. Londres, LSE, Media@LSE Electronic Working Papers.
- MOSELEY, Christopher (ed.) (2010). *Atlas of the World's Languages in Danger* (3a. ed). París, UNESCO Publishing [en línia].
- NADAL, Montserrat (2019). “Cinema en català, un futur obert”. A: *Llengua Nacional*, núm. 107, 2n. trimestre, pàg. 7-9.
- ONG, Walter J. (1982). *Oralidad y escritura. Tecnologías de la palabra*. Mèxic DF, FCE.
- ROBERTSON, Roland (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. Londres, Sage.

- SINCLAIR, John (2004). "Geo-linguistic region as global space. The case of Latin-America". A: R. Allen; A. Hill (eds.). *The television studies Reader*. Londres/Nova York, Routledge.
- UNESCO (2001). *Universal Declaration on Cultural Diversity*.
- UNESCO (2005). *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*.
- VAN DIJCK, José; POELL, Thomas; DE WAAL, Martijn (2018). *The Platform Society. Public Values in a Connective World*. Nova York: Oxford University Press, 2018.
- VIRILIO, Paul (1997). *El ciber mundo, la política de lo peor*. Madrid, Cátedra.
- VONDERAU, Patrick (2016). "The video bubble: Multichannel networks and the transformation of YouTube". *Convergence* 22(4): 361–375.

Institut
d'Estudis
Catalans

Càtedra
Pompeu Fabra

upf.

